

ARKPRIJS VAN
HET VRIJE WOORD

2014

JEROEN
OLYSLAEGERS

Winst is Verlies
Het kleine verzet van
Jeroen Olyslaegers

64ste Arkprijs van het Vrije Woord

Redactie Lukas De Vos

Antwerpen
De Vrienden van de Zwarte Panter
2014

UIT HET JURYVERSLAG

De 64e Arkprijs van het Vrije Woord is toegekend aan Jeroen Olyslaegers. De jury bekroont met deze keuze het oprechte maatschappelijke engagement in woorden en initiatieven van de 47-jarige laureaat.

Olyslaegers gebruikt het publieke forum om schrijvende maatschappelijke toestanden aan de kaak te stellen en met die stellingname tegen de mainstream in te gaan.

Zo heeft hij projecten als *Occupy Antwerpen* mee opgezet om hongers en armoede in onze welvaartstaat aan te klagen.

Olyslaegers schreef ettelijke, vaak gekontesteerde stukken voor Nederlandse en Vlaamse theatergezelschappen. Zijn romans getuigen van een nietsontziende scherpte die mens en maatschappij fileert. Het verlengstuk daarvan zijn zijn dagbladcolumns.

Olyslaegers werkte ook voor *Humo*, *Klara*, en nu voor *De Morgen*. Dit jaar reisde hij nog met Joost Vandecasteele rond met het programma *Geletterde Mensen*.

8 april 2014

HET VAGE VUUR
VAN HET VAGEVUUR
LUKAS DE VOS

Over de Noodzaak van Vrije Meningsuiting

In zijn kerstboodschap op Channel 4 liet de gedroste NSA-medewerker en klokkenluider Edward Snowden weinig aan de sombere verbeelding over. “Een kind dat vandaag geboren wordt,” zei hij, “Zal opgroeien zonder ook maar enig besef van privacy. Het zal nooit weten wat het betekent om een moment voor jezelf te hebben, en niet beseffen dat geen enkele gedachte niet wordt opgetekend en ontrafeld. Dat is een zwaarwichtig probleem. Privacy doet ertoe. Privacy laat ons toe te bepalen wie we zijn en wie we willen zijn.”

Dat is nu net een vrijheid die haaks staat op de voorspelbaarheid en meetbaarheid die ten grondslag liggen aan het wilde kapitalisme en het autoritaire staatsbestel. Snowden verwees naar de simpele controletechnieken die George Orwell in 1984 beschreef: indoktrinatie, geschiedenisvervalsing, mediamanipulatie, afluistering, bespiegeling. Ze zijn nu honderdvoudig verscherpt en verfijnd. De kracht van anonieme tirannen bestaat erin de goegemeente te doen geloven dat zij beslist over de regeervormen waaronder ze leeft. Het is als de middeleeuwse geslepenheid van de duivel: zijn macht bestaat erin te doen geloven dat hij niet bestaat. Op dezelfde wijze vervalsen huichelaars bij banken, grootindustrie, gerechtsinstanties en media de processen die wij als wezenlijk houden voor de democratie.

De kloof tussen arm en rijk vergroot zienderogen. De kloof tussen kennis en navolging groeit met de dag. De kloof tussen schaamteloosheid en goodwill vertoont een gapende afgrond. En dat gebeurt onder onze ogen, zonder dat wij de vinger op de vervalsingsstrategie kunnen leggen. Mist en kompleksiteit verhullen een klaar inzicht. Ik zie een grote parallel tussen middeleeuwse onderdrukkingstechnieken en het nieuwe kapitalisme zoals Thomas Piketty of Paul Krugman het beschrijven. Ik verklaar mij nader.

Op 1 april, vorige maand, is de grote Franse mediëvist Jacques Le

Goff gestorven. In één van zijn standaardwerken, *La Naissance du Purgatoire*, getuigt hij van een bijna geniaal inzicht. De uitvinding van het vagevuur, stelt hij, was een meesterzet om de bestaande machtsverhoudingen te bestendigen, zoniet te betonneren. “Inégalité dans l'égalité qu'on rencontre dans les modèles contemporains de la vassalité et du mariage, où, dans un univers d'égaux, le vassal est quand même subordonné au seigneur, la femme au mari.” De meesterzet bestaat erin om een tussenstadium te bedenken, dat alle tegenstellingen tussen goed en kwaad, tussen juist en fout, tussen rechtvaardig en onrechtvaardig vertroebelt en doet oplossen. Want het begrip van een ‘vagevuur’ was in eerste instantie bedoeld om het onverbiddelijke oordeel tussen hemel of hel na de dood te versoepelen. In de middeleeuwen, net als vandaag, is de ergste doodzonde woeker. Niet voor niets zet Dante Alighieri de woekeraars in een uitzichtloze woestijn onder een regen van vuur in de zevende Hellekring. Woeker is de hoogste en smerigste vorm van machtsmisbruik. Maar zodra het vagevuur wordt ingevoerd krijgt de woekeraar de kans zich vrij te kopen, door tijdelijke boetedoening. Het lijkt op de cresussen van deze tijd die een stuk van hun fortuin aan liefdadigheid schenken. Het lijkt op topbankiers van vandaag die minnelijke schikkingen voor zware belastingontduiking kunnen treffen. Het lijkt op politici en rechters die elkaar de hand boven het hoofd houden.

Ja, wij leven in barre tijden. De signalen zijn er, maar je moet ze willen herkennen. Dat gaat van eenvoudige alarmbelletjes tot overkoepelende theorieën. Simpel zijn feiten als censuur, kiesbedrog, moedwil. In dit land van ons kan het nog altijd dat men de ogen sluit voor groeiende armoede, nu al ruim 15%, voor arbeidsdiskriminatie, voor racisme in twee richtingen, voor de terugkeer van negentiende eeuwse uitbuiting (al heet die nu opgedreven arbeidsritme, afbouw van de sociale bescherming, of vanzelfsprekend overwerk). In dit land worden, zoals eertijds van de kansel een goddelijk verbod op kiezen voor een Vlaamse partij werd afgekondigd, nog altijd benoemingen gedaan op grond van partijkaarten of kabinetanaanhankelijkheid. In dit land kan het nog altijd dat cultuur een kleur moet hebben of politiek korrekt moet zijn, op straffe van verbod of ontslag van een curator. In dit land bestaat nog altijd de klassejustitie en preventieve censuur. Of zoals Dirk Voorhoof op de dag van Internationale Persvrijheid,

3 mei, in *De Morgen* schreef: “In meerdere EU-landen worden bressen geslagen in de persvrijheid of blijkt het bijzonder moeilijk om journalistieke garingsvrijheid, mediapluralisme en expressievrijheid te waarborgen.” En dat hoeft dus niet alleen te gaan over Noord-Korea, Somalië, China of Turkije. Het gaat erg ver: zelfs ons Arklid David Van Reybrouck moet verbijsterd vaststellen dat zijn boekje *Tegen Verkiezingen* geweigerd wordt in de bibliotheek van Rotterdam.

Die ongezonde ontwikkeling heeft alles vandoen met de metastase van het tussenstadium. Het vagevuur is nu hiërarchie geworden. De woekertruuk bestaat erin te doen geloven dat managers of geldwolven over uitzonderlijke capaciteiten en verdiensten beschikken. Het Mexikaanse leger van feldwebels en korporaals die de lagere tussenregionen bevolken verzet zich tegen het voetvolk dat hun kleine privileges bedreigt. Het keert zich zelden of nooit tegen de zelfverklaarde Olympos van de hogere graaikultuur. Zoals in de loterij blijft immers de verlokking bestaan, hoe miniem ook, dat men het tot halfgod kan schoppen en men zich tegen het panteon kan aanschurken.

Wie bekommert zich dan nog om de dompelaars, om wie door de mazen van het net valt, om de werkmens, om de eerlijke burger die voor dom wordt versleten, om de mens die een brede en solidaire ervaring wil opdoen? Denkers en kunstenaars. Denkers zetten eindelijk de groeiende ongelijkheid op de schopstoel, of ze nu van rechts of van links komen. Zowel Alain Finkielkraut als Noam Chomsky, Luk Huyse als Thomas Piketty maken gebruik van de feilen in het Vagevuursysteem om als boeteprofeten voor een meer solidaire samenleving te pleiten. “Een eerlijker” – en ik voeg eraan toe: duurzamer – “verdeling van de rijkdommen is te belangrijk om ze over te laten aan alleen maar economen, sociologen, geschiedkundigen of filosofen,” aldus Piketty. De kwaal kennen en aanvaarden is ze genezen. Daarom besluit hij: “Alleen een regionale integratiepolitiek laat een efficiëntere regulering toe van wereldwijde kapitalisme zoals het zich aandient in de nieuwe eeuw.”

Dat is de theorie, die Paul Krugman nadrukkelijk onderschrijft. “Wat echt nieuw is aan *Le Capital au XXIe Siècle* is hoe het geen spaander heel laat van de meest gekoesterde conservatieve myte, namelijk de bewering dat wij in een meritokratie leven waarin grote

rijkdom verdiend wordt en verdiend is.” Meritokratie is in puur Orwelliaanse dubbelzinnigheid verpakt: verdiensten als bewezen inzet en kunde, verdiensten als geldelijke woeker. Als de *National Review* Piketty dan maar prompt brandmerkt als “nieuwe marxist”, dan mag dat een nieuwe, verdiende geuzennaam zijn, en geen verkettering.

Maar elke omwenteling heeft haar tijd nodig. In de praktijk is er daarom ontzettend veel veldwerk nodig. In het *hic et nunc* wordt dat gedaan door de werkende mens, door ngo’s, door wat met een even typisch Orwelliaanse, vervalsende term het “Middenveld” wordt genoemd, en door de kunstenaars. De Cultuur moet niet politiek bepaald worden. Cultuur moet opnieuw de politiek veroveren. Cultuur moet opnieuw de politieke leiding op zich nemen. In de zuiverste betekenis van het woord: van het openbaar debat, van het nut van ’t algemeen.

Daartoe kan de Arkprijs zijn kleine bijdrage leveren. Klein, en dus belangrijk, omdat hij uitsluitend uitgaat van morele verdiensten. Het is hoe langer hoe minder een toeval dat de voorbije jaren laureaten zijn gekozen die zich bewegen op velerlei terreinen tegelijk. Ik neem de laatste jaren. Vorig jaar werd Paul de Grauwe onderscheiden, die met veel verve zijn verengd ekonomisme heeft ingeruild voor een grote maatschappelijke bekommernis. In 2012 was de ontembare dichter Peter Holvoet-Hanssen aan de beurt, die kinderen en grote mensen met vreugdevolle spontaneïteit en gezond anarchisme diepere waarden laat ontdekken. Philippe Van Parijs brak een lans voor luisterbereidheid om tot een rechtvaardiger en verdraagzamer samenleving te komen. Geert Buelens liet met zijn oorlogsstudies zien dat schrijven het geheugen stimuleert en relativering beoogt. Luk Huysse voor hem stelt zich vandaag meer nog dan toen kwetsbaar op als de “grote ontzuiler”, zoals hij nu in *De Democratie Voorbij* bewijst.

Alle laureaten hebben stuk voor stuk hun geuzennaam verdiend. Dat nieuwe geuzendom ziet er veelkleuriger uit dan vroeger, en terecht. ’t Zal Wel Gaan heeft Dyab Aboe Jahjah tot ware geus uitgeroepen omdat hij gestalte geeft aan het vrije denken. Ook bij het Arkkomitee rijst de bezinning om zich niet in een te eng, traditioneel kader op te sluiten, vrouwelijker te worden, de Vlaamse identiteit niet meer te koppelen aan taal, romantische geschiedenis, afkomst of politieke kontraintes. Het is de enige dam die wij kunnen opwerpen

tegen indoktrinatie, bevroren vooroordelen, misleiding, en schending van onze grondrechten. De belangrijkste daarvan zijn gelijkheid, recht op privacy, en recht op vrije meningsuiting. Maar dit land vergaloppeert zich. Veramerikanseert zich. Laat bedrijven toe politieke besluiten aan te vechten als zij er minder winst door maken. Keert steeds meer de bewijslast om in schuldbewijs of tegen belastingbetalers. Misbruikt op grote schaal kortgeding en eenzijdige verzoekschriften om grondwettelijk verboden precensuur toe te passen. Het is een grote zorg voor Dirk Voorhoof. Na het verbod op een Telefactsuitzending, bracht hij de veroordeling van België in herinnering. De Rtbf heeft namelijk het uitzendverbod van “Au Nom de la Loi” met succes aangevochten voor het Europees Hof in Straatsburg. Het arrest maakt duidelijk, aldus Voorhoof, “dat een rechterlijk verbod van een tv-uitzending in België geen voldoende wettelijke basis heeft en dat de Belgische rechtspraak op onverantwoord wispelturige wijze af en toe toch een uitzendverbod oplegt.”

Kultuurmensen zijn de kanaries van dergelijke ontsporingen die sluipend als metaangas de echte inspraak van de bevolking vergiftigen. Het is een van de bedenkingen geweest waarom wij dit jaar Jeroen Olyslaegers de Arkprijs van het Vrije Woord hebben toegekend. Olyslaegers houdt zich met het kleine bezig, niet met het verhevene. Een “Geefplein” is hem nader dan het geslacht der engelen. Olyslaegers bezet vreedzaam verschillende terreinen. Proza, teater, film, soepbedelingen, stadspelen, plastische kunsten. Van zo’n bezetting kunnen wij maar dromen. Want anders is het gevaar groot dat “uw stok achter de deur” sneller dan verwacht kan omslaan in “de klopp op de deur”.

Lukas De Vos is voorzitter van het Arkkomitee.

Wij
MAKEN
VAN
DEES
PLEIN
EEN
GEEF PLEIN
♡ ♡

NOOIT MEER KINDEREN VAN THE FONZ

KARL VAN DEN BROECK

Jeroen Olyslaegers krijgt de Arkprijs van het Vrije Woord. Dat nieuws maakte oprecht blij. Olyslaegers is uitgegroeid tot een stem van een generatie. Mijn generatie. Hij zegt en schrijft wat menig leeftijdsgenoot enkel nog stilletjes durft te denken: dat een andere wereld mogelijk is én dat je die zelf kunt maken.

Ik ben van 1966 en Jeroen Olyslaegers van 1967. Wij zijn te oud om kinderen van de hippies te zijn en we waren te jong om zelf echte punkers te worden. We groeiden op voor de Muur en na de Muur. In 1989 waren we 22 en 23 jaar. We betoogden mee tegen de kernraketten in de jaren tachtig, studeerden Germaanse filologie zonder uitzicht op werk. Lazen boeken van de Stille Generatie en dachten dat we doof waren. We leerden de wereld kennen via het BRT-journaal en waren onthutst toen VTM plots aan – in onze ogen – ethervervuiling kwam doen.

De Bende van Nijvel, de CCC, de corruptieschandalen (obussen, Augusta) en uiteindelijk de zaak-Dutroux en de X-dossiers, deden onze stoppen doorslaan. De enige wapens die ons nog restten tegen zoveel verwarring waren... ironie en cynisme.

Ik mocht Olyslaegers twee keer interviewen voor de boekenbijlage van *De Morgen*. In 1999 naar aanleiding van *Open gelijk een mond*, een merkwaardige 'Dutroux'-roman (?) die eerder aanleunde bij wat ooit 'ander proza' werd genoemd dan bij de huis-tuin-en-keuken familieromans die tegenwoordig door het jonge Vlaamse schrijversgild worden gepubliceerd.

Een citaat uit dat gesprek: "Mijn personages hebben allemaal een spirituele, religieuze visie op politiek en maatschappij. Zij zijn ervan overtuigd dat hun verhalen uiteindelijk de waarheid aan het licht zullen brengen en hen zo ook de langverhoopte verlossing zullen schenken. Die illusie wil ik niet meer koesteren, omdat ze de aandacht afleidt van de realiteit." De titel van zijn roman was ontleend aan Louis Paul Boons *De Paradijsvogel*. En dat is geen toeval. "In die roman zijn de personages ook bezig de waarheid achter dat fabeldier te onthullen. Boon probeerde duidelijk te maken dat de grondslag

van elke godsdienst eigenlijk een puur erotische drang is: het onthullen van de waarheid. Vergelijk het met de term onthullingsjournalistiek. Daarin herken je ook dat erotische aspect.”

De erotiek van onderzoeksjournalistiek, ik moet het daar op de Apache-redactie eens over hebben. Maar passons.

In 2012 ging ik Olyslaegers opnieuw opzoeken naar aanleiding van zijn meesterlijke roman *Winst*. Ik ontmoette er een man die zijn stem gevonden had en ze klonk als die van mijn generatie. Hij had de ironie, die hij ‘de interface van de deze tijd’ noemde, afgezworen. “Iedereen wil überhip en cool zijn. We zijn allen kinderen van The Fonz in *Happy Days*.”

In *Winst* worden rake dingen gezegd over actuele kwesties: de eurocrisis, het failliet van de kunst, het nut van collectieve actie, het herwinnen van de verwondering en de droom van de alchemie om lood in goud te veranderen en de eenheid tussen man(nelijk) en vrouw(elijk) te herstellen.

Jeroen Olyslaegers heeft gekozen om niet meewarig te doen over de wereldverbeteraars van vandaag. Dit citaat gaat over stRaten-generaal: “Ik heb me destijds ook bezondigd aan het klagen en zeuren op café. Maar die mensen nemen echt het heft in eigen handen en ze engageren zich om te proberen iets te veranderen. De volksvergaderingen van Occupy Wall Street, of Occupy Antwerp zijn voor buitenstaanders misschien steriel, maar men neemt zijn tijd om naar iedereen te luisteren en argumenten af te wegen. Dat is ware democratie. Onze generatie, die opgroeide in de periode tussen Vanden Boeynants tot X1, herontdekt stilaan weer het collectieve denken. Wij en onze ouders moeten natuurlijk verlost raken van het trauma van de vorige eeuw. Het was de laatste keer dat grote groepen zich geëngageerd hebben om een andere samenleving te bouwen, maar het is wel geëindigd in de goelags en in Auschwitz.”

Kritiek leveren op dit soort uitspraken is gemakkelijk. Cynisch de schouder ophalen, kost veel minder moed dan buiten de mainstream opereren. Wie zich engageert stelt zich bloot aan spot en hoon, zeker wanneer hij zich op het publieke forum begeeft. En net daarom steekt Olyslaegers een tandje bij. Zijn Facebookpagina is zonder twijfel de beste van alle Vlaamse auteurs en opiniemakers. Dagelijks pik je er ferme meningen mee; nieuwe inzichten, links naar span-

nende artikels. Ik steek meer op van zijn pagina dan van menige Vlaamse krant. En zijn column in *De Morgen* is een bakken in een zee van flets water.

Jeroen was en is ook erg actief in het theater. Ook daar maakte hij een evolutie door van een theater dat onder de noemer 'postmodern' kan worden gevat naar een schitterende bewerking (voor de jeugd) van *Wuthering Heights*. Zoals een personage in zijn roman *Winst* het uitdrukt: "Na jaren van eigenzinnigheid word je gedwongen om te proberen zaken te doen zoals iedereen ze al eeuwig heeft gedaan."

De roman van Emily Brontë staat haaks op de ironie van vandaag. Het moet zowat het meest passionele en oer-romantische boek zijn dat ik ken met 'I am Heathcliff' als ultieme hunker naar de unio mystica tussen man en vrouw.

Het is ook mijn lievelingsboek.

Olyslaegers betuigde in het interview dat ik met hem had, eer aan Harry Kümel. "Het experiment verhinderde me om te zeggen wat ik wilde. Ik ben dan begonnen aan een filmscenario over de Koningskwesie, samen met Harry Kümel. Van die man heb ik toen veel geleerd. Hij was mijn mentor. Ik ging veel klassieker schrijven en leerde van hem de kneepjes van het vak. Als jonge auteur dacht ik dat ik iets kon maken dat al het oude overbodig zou maken. Door samen te werken met Kümel kon ik eindelijk weer teruggaan naar het jongetje van negen in mij dat luistert naar de volwassenen die verhalen vertellen. Ik zette het postmodernisme opzij."

Maar Olyslaegers is geen dromer. Of beter: hij is méér dan een dromer. Hij is een van de drijvende krachten achter de Vlaamse 'geefpleinen'. Die ontstonden als vorm van spontane solidariteit in Athene. Eerst in Antwerpen, maar op steeds meer plaatsen in Vlaanderen stallen mensen spullen uit die ze niet meer kunnen gebruiken en nemen mensen die ze nodig hebben ze mee naar huis. Zomaar, zonder welzijnswerkersgezeur, moralistisch gepreek of klefgedoe. De deeleconomie in de praktijk.

Olyslaegers is ook de bijenkoning van Vlaanderen. Het verdwijnen van de honingbij is een symptoom van wat er misloopt met ons, onze economie en onze planeet. Je kunt er – opnieuw – over zeuren en er vrije tribunes over schrijven, of je kunt zelf een bijenkast timmeren.

Steeds meer jonge Vlamingen doen dat, dank zij mensen als Olyslaegers.

Onze generatie leek gedoemd om haar dagen te slijten in het gezelschap van dvd-boxen van *Six Feet Under* en *Mad Men*. Mensen zoals Jeroen Olyslaegers hebben ingezien dat er niets wereldvreemd is aan het blijven geloven in een andere wereld. Een betere? Dat valt nog te bezien. One shit at the time.

Karl Van de Broeck is hoofdredakteur van Apache.be

GEWEMEL ROND EEN ZWART GAT

KARL VAN DEN BROECK

Jeroen Olyslaegers heeft de pest aan literatuur

“Open gelijk een mond is geen literatuur.” Jeroen Olyslaegers is niet op zoek naar een uitweg als hij halverwege het interview deze zin uitspreekt. Hij wil niet in één hoek worden geduwd, de hoek van recensenten, uitgevers en boekenbijlagen. “Ik vertrek niet vanuit de literatuur, maar vanuit wat er in dit land gebeurt. Noem me een seismograaf die de trillingen van vandaag registreert.” Verslag van een zoektocht naar de juiste interface in een nieuw paradigma. Maar dan een met veel frutseldingetjes.

Open gelijk een mond is een boek dat men tien jaar geleden gemaks-halve onder de noemer ‘ander proza’ zou hebben gevat: een mengeling van fictie en realiteit met een losse structuur (“gebaseerd op de montagetechniek die ook door kranten gehanteerd wordt,” dixit de auteur) die weigert zich te laten opsluiten in de verstikkende conventies van ‘het verhaal’. En toch zijn alle personages in het boek bezig de gruwel van het Dutroux-tijdperk te vatten in verhalen. “Want iedereen heeft een verhaal nodig om overeind te blijven. Tot dat verhaal een eigen dynamiek krijgt en niet langer dient om mensen wakker te schudden, maar om zelf in het reine te komen met het ondraaglijke.” En zo laat Olyslaegers zijn personages doodleuk in de val trappen die hij voortdurend wil omzeilen. “Mijn personages hebben allemaal een spirituele, religieuze visie op politiek en maatschappij. Zij zijn ervan overtuigd dat hun verhalen uiteindelijk de waarheid aan het licht zullen brengen en hen zo ook de langverhoopte verlossing zullen schenken. Die illusie wil ik niet meer koesteren, omdat ze de aandacht afleidt van de realiteit.”

Wie de krampachtige pogingen van Olyslaegers’ personages om ‘tot op het bot te gaan’ aanschouwt, kan niet anders dan zich afvragen hoe ver de ambities van de auteur zelf reiken.

“Toen de zaak-Dutroux losbarstte en ook nog toen ik met dit boek

bezig was, had ik de ambitie om iets los te weken bij de lezer. Nu heb ik die drang helemaal niet meer. Ik ben niet zozeer geschrokken van het fenomeen Dutroux, als wel van de grenzeloze restauratie en recuperatie die vlak daarna volgde. Het was net alsof men ons steeds meer pijn deed, maar ons tegelijk ook steeds meer morfine toediende. Op een bepaald moment raasde er een soort *raison d'état* door het land en door het medialandschap. Was dat afgesproken of was er een soort vermoeidheid ingetreden? In feite heb ik in dit boek veel meer proberen te onderzoeken hoe we de zaak-Dutroux als samenleving verwerkt hebben dan wel hoe het zover is kunnen komen en hoe we zulke gruweldaden in de toekomst moeten voorkomen.”

Wie Olyslaegers zegt, zegt media. Dat is zijn dada, zijn obsessie. “Miskijk je daar niet op. Heel wat journalisten en critici hebben het over de media als over een vreemd lichaam, alsof ze er zich van kunnen scheiden. Mijn punt is nu precies dat wij midden in de media staan. Ik ben gemedieerd. Dat wordt dan beschouwd als zeer post-modernistisch, maar daar heb ik lak aan. Ik denk niet in die termen.”

En toch wil Olyslaegers zich niet verzetten als hij weer eens in een vakje wordt gestopt. “Dat is zinloos. Media hebben een focus nodig. Wie in de media komt is, een magneet voor clichés. Het enige wat je kunt doen is verschillende strategieën uitproberen en, zoals Boon, evenveel maskers opzetten. Zo kan ik tegelijk in de redactie van *Andere Sinema* zitten en filmrecensies schrijven. Zo kan ik tegelijk een feuilleton schrijven in *Humo* en meewerken aan een festival over nieuwe media. Ik kan boeken publiceren en me als een vol-leerde charlatan een weg proberen te banen in het theater of het literatuurgedeelte van De Nachten programmeren. Het zijn allemaal guerrilla-aanvallen. Hit and run. Toeslaan en maken dat je wegkomt en zeker niets bestendigen. Ik wil niet bezig zijn met Literatuur, met Theater, met Columns, ik ben er niet op uit om bepaalde genres te vernieuwen, want ik geloof niet in het adagium dat alles wat nieuw is ook per definitie beter is. Ik wil gewoon mijn vrijheid behouden.”

“Ik beschouw het registreren van wat de media hier in dit land doen, als zeer noodzakelijk. Daarom heb ik zo'n pest aan het woord literatuur. Als je dat woord gebruikt, krijg je meteen een hele reeks verdovende middelen toegediend: goede en slechte boeken, prijzen winnen of geen prijzen winnen, goed liggen bij critici of slecht liggen

bij critici, subsidie krijgen of geen subsidie krijgen. Op de keper beschouwd heeft dat allemaal heel weinig met mijn leefwereld te maken, maar telkens als ik een boek op de markt breng, word ik er wel opnieuw mee geconfronteerd.”

Wat belet de literator-die-geen-literatuur wil schrijven dan om non-fictie te plegen: pamfletten, kronieken, opiniestukken?

“Ik vertrouw mezelf niet als journalist, ik zou een absoluut moederfiguur slaan. Wat ik nu doe, ligt me bijzonder goed. Dit is wat ik kan en ik kan niets anders. Ik weiger ook het onderscheid te maken tussen fictie en werkelijkheid. Als ik destijds de reeks van Douglas De Coninck en Annemie Bulté over X1 las, dan zag ik meteen het metier dat daarachter schuilging. Ik zag vooral dat die teksten godverdomme zéér goed geschreven waren. Ik weet niet of de feiten waarover ze het hadden kloppen, ik heb geen inzage in de pv's die zij gebruikten, maar ik merkte wel de retoriek die ze hanteerden om hun versie zo goed mogelijk over te brengen bij de lezer. Dat contrasteerde enorm met de amechtige aanpak van *De Standaard*. Dat rook allemaal heel sterk naar professionele najver en bovendien waren hun artikels bijzonder slecht geschreven.”

“X1 is nog altijd een ondraaglijk zwart gat natuurlijk. Maar ik besef nu dat we er te veel van hebben verwacht. We hebben gedacht dat de journalistiek ons zou verlossen. Hetzelfde geldt voor de kloof tussen de burger en de politiek. Heel veel mensen verwachten van politici dat ze hen gaan verlossen uit de beslommeringen van hun dagelijks bestaan.”

“We zullen de waarheid over X1 nooit helemaal kennen. Daarvoor is het te laat en daarvoor zijn veel te veel materiële bewijzen verloren gegaan. Ik ben nu De X-dossiers van De Coninck, Bulté en Van Heeswyck aan het lezen en het boek is zonder meer indrukwekkend. Ik bewonder de drive van die drie om de waarheid op de staart te trappen. Vooral hun close reading van de zogenaamde herlezing van het X1-dossier dwingt respect af. Maar ik vrees dat het dossier sowieso verziekt is, hoe overtuigend hun materiaal ook mag wezen. Het gaat allang niet meer over de waarheid maar over gelijk hebben en oorlog voeren. Het onthullen van de ultieme waarheid en het publiek eerherstel dat daaruit voortvloeit, zullen daarom eeuwig worden uitgesteld. Dat besef is zeer onaangenaam. Mijn personages kunnen er

alvast niet mee leven, want ze gooien allemaal voortdurend vangnetten uit om te trachten het hogere te bereiken. Ik ben daar voor een stuk in meegegaan, maar daarna kwam het Grote Cynisme, gevolgd door een sprankeltje inzicht. Uiteindelijk blijft het besef dat je een haast religieus gevoel hebt zitten projecteren op iets dat aaneenhangt van frutseldingetjes die nauwelijks een kant uitgaan.”

Ronald Soetaert verwees in zijn recensie van *Open gelijk een mond* (*Café des Arts Boeken* van 7 oktober 1999) naar Umberto Eco, die in *De Slinger van Foucault* zijn personages een megalomane complottheorie laat uitpluizen, die uiteindelijk een banaal boodschappenlijstje blijkt te zijn. Olyslaegers is niet zo gelukkig met de verwijzing naar de Italiaanse grootmeester.

“Bij Eco gaat het over het verlangen naar kennis, maar in mijn boek is die kennis er helemaal niet. Diegenen in mijn boek die over kennis beschikken, willen die niet delen. Ze willen zichzelf manifesteren: diegene die weet wordt belangrijker dan wat hij weet. Uiteindelijk blijft het allemaal gewemel rond een enorm zwart gat. Dat gewemel heb ik in kaart willen brengen.”

Het woord postmodernist zit Olyslaegers een beetje hoog. “Ik word altijd maar in dat hoekje geduwd. Er wordt van mij ook gezegd dat ik woedend ben, maar niemand is blijkbaar geïnteresseerd in het waarom van die woede. Ik word een postmodernist genoemd, maar niemand vraagt zich af: heeft hij gelijk? Heel wat intellectuelen hebben een dégoût van het getetter en ze vinden dat schrijvers niet om de haverklap standpunten hoeven in te nemen. Dat is toch een waanzinnige redenering. Als ik mij geroepen voel om een standpunt in te nemen, dan doe ik dat. Ik heb het geluk dat ik toegang krijg tot de media; een slager heeft dat geluk meestal niet. Trouwens: zolang we leven in een cultuur van de stilte, kan het geen kwaad dat schrijvers af en toe eens een standpunt innemen, ook al zijn ze dan niet altijd op de hoogte van alle fitnesses van een probleem. Als een land onpasselijk is, is het nooit slecht dat er gekotst wordt, of minstens luid geboerd. Alles is beter dan slikken op dat moment.”

Standpunten zei u? Wil Olyslaegers zijn lezers dan toch een geweten schoppen? Een personage in *Open gelijk een mond* verwoordt de twijfel van zijn geestelijke vader: “Wat heeft het allemaal voor zin. En toch, toch, moet er iets zijn wat...” Een (gewilde?) driedubbele

allusie op de ultieme desillusie van Boon, het Uilenspiegel-verzet van Claus en het beleg uit lijfsbehoud van Van den Broeck.

“Of literatuur een effect kan hebben op de lezer is eigenlijk een schijndiscussie, die je enkel nog kunt voeren als je uitgaat van de oude zekerheden, uit de tijd dat het schema zender-bericht-ontvanger nog intact was. Mijn model is totaal anders. Neem nu dit gesprek. Jij hebt een beeld van mij en ik heb een beeld van jou. Elke zin die wij uitspreken verfijnt dat wederzijdse beeld. Eigenlijk kun je het vergelijken met software die eindeloos aangepast of geüpdatet wordt. Ik denk dat effect tegenwoordig veel meer volgens dit nieuwe paradigma verloopt.

Vroeger hield dat model misschien nog wel steek, sloot het dichter aan bij de leefwereld. Als zender kon je met je boodschap veel rechtstreekser ingrijpen op de ontvanger. Die ontvanger was vaak ook een homogene groep. Daardoor was collectieve actie ook zo doeltreffend: het leek wel alsof één individu met één appèl een hele groep in beweging kon brengen. Maar in deze tijd werkt dat soort grote acties niet meer.”

Ik probeer zeer zorgvuldig mijn interface uit te kiezen: *Humo*, het theater, een boek, een column. Maar telkens gebruik ik die interfaces om er lichtjes andere dingen mee te doen. Zo was ik blij dat ik filmkritieken kon schrijven in *Humo*, maar toen Tom Paulus en ik merkten dat we gebruikt werden in een promotiecampagne en dat het label van filmrecensent aan ons bleef kleven, hebben we afgehaakt: mission accomplished.”

Toch lijkt de literatuur stilaan een te grote aantrekkingskracht uit te oefenen op Olyslaegers. “Ik kan niet weerstaan aan de lokroep om ook een echte roman te schrijven. Ik ga eens proberen om tussen de lijntjes te kleuren – enkele spastische stuiptrekkingen niet te na gesproken – en daarna de tekening voeren aan mijn demonen. Ik begin het leuk te vinden en zal me dus ook niet meer verzetten. Mijn volgende boek zal een gezinsroman zijn, met mijn bloeddorst erin verweven.”

De literatuur heeft volgens Olyslaegers dan ook een schitterende toekomst. “Ik huiver van alle onheilsprofeten die beweren dat schrijvers een exotische diersoort zijn en dat boeken weldra zullen verdwijnen. *Jump into the pool and learn to swim*, denk ik maar. Het boek is nog nooit zo populair geweest. Binnenkort kun je boeken down-

loaden van het internet, kun je boeken laten drukken on demand. Ook dat is het nieuwe paradigma. Je mag je niet verzetten tegen de nieuwe tijden. Maar je mag ook niet de illusie koesteren dat nieuwe tijden per definitie betere tijden zijn. Ik ben veel te verwonderd over het leven om me in die droom op te sluiten. Ik heb geen utopie nodig. Ik leg een parcours af.”

Deze tekst verscheen op 3 november 1999 in *De Morgen*. De voorstelling van *Open gelijk een mond* gebeurde in Hangar 41 aan de Antwerpse Sint-Michielskaai. Jan Decorte deed de inleiding, Olyslaegers las voor, en dj Zebra uit het boek zorgde voor de muziek. © De Persgroep Publishing

EEN VERHAAL BIJ WIJZE VAN DANK

JEROEN OLYSLAEGERS

“Als een land onpasselijk is, is het nooit slecht dat er gekotst wordt, of minstens luid geboerd. Alles is beter dan slikken op dat moment.”

Er zijn genoeg verhalenvertellers in mijn familie. Op zaterdagmiddag, aan de tafel van grootmoeder, werd er druk gefabuleerd en de zogenaamde werkelijkheid werd daar tot fijne narratieve charcuterie versneden zodat het voor iedereen aan de dis genieten werd. Dat beschouwde ik als kind zo normaal dat het me decennia heeft gekost vooraleer ik me realiseerde in de eerste plaats een verteller te zijn en dan pas schrijver. Een goed verhaal in mijn familie betekent dat het vaagweg echt gebeurd is en dat de verteller niet enkel het hoofdpersonage is, maar tevens ook de pointe van de grap die er onvermijdelijk aankomt. Hij die het verhaal heeft meegemaakt is dus tevens ook het slachtoffer en de triomfantelijke wraak schuilt in het vertellen van deze pijnlijke episode en daar bijval mee oogsten. Tenminste: dat is het plan.

Ik kan dan ook niet anders dan dit dankwoord te beginnen met een verhaal.

Twaalf jaar ben ik. Iets komt iets in mijn oor fluisteren. Socrates zou zeggen dat het mijn ‘daimoon’ is die even om aandacht verzoekt. Op dat moment weet ik daar uiteraard niets over. De wereld is me zo bedreigend geworden dat ik niet anders kan dan fietsend naar school me een geheel ander mens te wanen, een ridder misschien of een detective in een bijzonder ingewikkelde moordzaak. Op een van die momenten krijg ik een stem te horen die daar niet bij past. Ik krijg te horen dat er voor mij niet al te veel opties zijn. De boodschap komt aan. Eigenlijk, alles en wel beschouwd, is er maar een optie: schrijver worden.

Twee jaar later. Ik zit op de achterbank van de wagen van mijn ouders. We rijden door Zuid-Engeland, een reis die door mijn vader

tot in de puntjes is uitgestippeld. Hij neemt mijn moeder, mijn broer en mij mee op een vakantie die in feite nauwelijks zijn steeds groter wordende obsessie maskeert: het bezoeken van elke prehistorische steencirkel, menhir, of middeleeuwse ruïne die hij binnen de veertien dagen te zien kan krijgen. Soms zien we drie van die cirkels per dag, ergens in een godvergeten veld, omgeven door helemaal niets. En hoewel ik, net zoals hij, een romanticus ben, valt het niet te ontkennen dat ik tevens in mijn puberteit zit. Verveling heeft me dus regelmatig bij mijn strot. We komen aan in het stadje Bath. Mijn vader probeert me te paaïen met boeken. Ik kies er twee uit in een prachtige boekhandel. Het ene boek is een verzameling van romans van Samuel Beckett, het andere boek is een biografie over dezelfde schrijver. Iets in zijn getormenteerd gezicht doet me naar hem grijpen. Het lezen van zijn proza op de achterbank van de wagen is veel te hoog gegrepen. Er zijn overigens momenten dat ik het ook vandaag nog altijd veel te hoog gegrepen vind, dat het lezen van zijn teksten een tegelijk pijnlijke doch geruststellende worsteling blijkt. Maar die biografie over hem... dat is iets anders. Het is de eerste schrijversbiografie die ik onder ogen krijg en het doet mijn kop tolleren. Een zin snijdt evenwel mijn hart aan stukken. Beckett heeft als jongeman in Parijs een baantje als secretaris bij zijn beroemde landgenoot James Joyce, een man waar hij toen een devote bewondering voor had. Joyce zelf beschouwde Beckett als zijn pupil en becommentarieerde diens eerste schrijfpogingen navenant. Op een bepaald moment haalt hij vernietigend en tegelijk misschien wel liefdevol uit naar zijn leerling. Hij beschrijft Beckett als 'a young man with the itch to make and nothing to say'. Op de achterbank van een wagen die nog maar eens richting steencirkel bolt komt dat bij deze veertienjarige keihard binnen. Dat ben ik: een jong kereltje dat zo graag schrijver wil worden, maar dat niets te zeggen heeft. Ik kijk door het raam en verbijt mijn tranen. Want diezelfde daimoon van twee jaar eerder voegt daar aan toe dat het lang zal duren vooraleer ik het gevoel krijg iets te zeggen te hebben, wie weet een eeuwigheid.

Dertien jaar later. Wie weet heeft het groot ongeduld ervoor gezorgd dat ik mijn eerste roman afwerk en heeft het niets te maken met inhoud of het gevoel iets te zeggen te hebben. Het boek heet *Navel* en krijgt één recensie en ze is niet bepaald vriendelijk.

Nog eens dertien jaar later. Ik ben nu veertig. Het voornemen iets te zeggen te hebben is getransformeerd, eerst door bluffpoker en soms zelfbedrog en daarna door wat ervaring, hier en daar wat pijn en een heleboel onnozelheden en toevallige omstandigheden. Nu voelt het dus niet meer aan als een voornemen, het is eerder een maliënkolder doorweven met zekerheid. Theater heeft me daarbij geholpen. Het schrijven van theaterteksten is een weg naar buiten, een overtuiging die publiekelijk dient te worden erkend en eventueel bestreden, maar het is tevens ook een geschenk dat je bij elkaar schrijft voor mensen die je teksten op de planken uiten. Het is een mogelijk geschenk, dat moet er worden aan toegevoegd, want soms kun je nog zoveel goesting hebben om iets te zeggen; niets verzekert je dat een acteur je daarin volgt, je begrijpt of je woorden nog maar aanvaardt. Ik ben er ook achter gekomen dat cynisme en ironie me niet meer helpen. Ze hangen als reddingsboeien rond mijn nek en ik wil zwemmen in een warmer zee, neerschrijven wat ik om me heen zie, aanklagen wat ik nodig acht, mensen omarmen evenzeer. Ik laat me vervellen tot een mens met een mening en begin hier en daar columns te schrijven. Een paar jaar later geeft de krant *De Morgen* mij de kans om daarin echt te groeien.

Vijf jaar later. Het is 17 oktober 2012. De Occupy-beweging heeft me doen beseffen dat mijn woorden deel kunnen uitmaken van een groter geheel. Op het vlak van bewustzijn komen er zaken in beweging die ik een paar jaar eerder noch voor mezelf noch voor anderen voor mogelijk zou hebben gehouden. Het zijn confronterende tijden geworden. Elke dag roept er wel een feit om een antwoord, om een standpunt, alsof er elke dag een of ander exorcisme zou moeten worden uitgevoerd in een ontspoorde wereld. Mijn eerste reeks columns begon in een eerste fase met de woorden: 'Wij, gij niet dus.' Nu denk ik daar anders over. Nu is de wereld zo schaamteloos geworden bij het etaleren van mensonwaardige waanzin dat ik het beter acht mijn woorden in te leiden met de zinnen: 'Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is slechts een kwestie van tijd.' Maar hoeveel keer ik die woorden ook uit, hoeveel ik mezelf overtuig dat ik nu, zowel in mijn columns als in mijn romans of theaterwerk iets te zeggen heb, iets dat ik kan uitdragen, nog steeds zet de twijfel geregeld zijn tanden in mijn nek. Er ontbreekt iets tijdens dat najaar van 2012 en dat weet ik

al een tijdje. Het is niet voldoende. Mijn vrouw en ik staan op 17 oktober, op de wereldwijde verzetsdag tegen armoede op de Groenplaats te luisteren naar de persoonlijke verhalen van arme mensen in deze stad. Wat ze daar zeggen transformeert me; zo simpel is het en geen daimoon heb ik nodig om dat te weten. Een paar dagen daarna staan wij samen met onze vriendin Patsy Van Der Parre en met onze kameraden van Occupy eten uit te delen op diezelfde Groenplaats. Die zaterdag is het nog warm voor de tijd van het jaar, dus wordt het pastasalade, maar de vierentwintig weken die daarop volgen wordt het soep. De actie wordt groter en groter, steeds meer mensen komen helpen, steeds meer mensen hebben samen met ons het gevoel dat armoede voor de mensen die wel geld hebben een bewustzijnsprobleem is. Elke week leer ik bij, elke week hoor ik verhalen die daklozen mij komen vertellen, en elke week feesten we samen met hen, zonder onderscheid en in wat voor weer ook.

Het is op de Groenplaats en later op het Astridplein dat het idee van de geefpleinen is ontstaan. We hebben het niet bedacht in een vergadering of achter een laptop. Nee, het is letterlijk op straat dat die gedachte ons kwam toegewaaid. We zagen immers hoe krachtig geven kan zijn, hoe simpel ook, hoe juist en hoeveel plezier het geeft aan iedereen. Vrienden en vriendinnen begonnen kleren te verzamelen en ze uit te delen. We hebben geefpleinen georganiseerd voor meubels, speelgoed en wat voor bruikbaar spul ook. Van het ene plan kwam het andere. Waar we met z'n allen op hebben gehoopt is nu werkelijkheid aan het worden. Het geefvirus blijkt immers besmettelijk; mensen beginnen op eigen houtje geefpleinen te organiseren. Tot nu toe zijn er geefpleinen geweest in Sint-Niklaas, Brussel, Kortrijk, Hasselt, Merksem, Berchem, Kalmthout. Komende maand komen er geefpleinen in Leuven en in Gent. Onze slagzin? Geefpleinen overal. En het zal ons nog lukken ook.

Nu moet ik nog even overstappen van 'wij' naar 'ik'. Het is immers door die daden, door echt iets proberen bij te dragen aan een warme samenleving in plaats van de kilte te aanvaarden die er nu in dit land en in Europa heerst, dat mijn woorden eindelijk juist staan. Ik voel me voor het eerst als een verteller met een missie, voor het eerst sinds die daimoon in mijn oren fluisterde, sinds dat lezen van die zin van Joyce over Beckett, voel ik me in balans. En net op dat moment krijg

ik de allermooiste prijs: de Arkprijs van het Vrije Woord die ik graag op café en met genoeg alcohol in mijn bloed de 'grootbakkesprijs' noem. Mensen van de Ark: heel dit verhaal bied ik u aan om duidelijk te maken dat gij allen ten eerste een onvoorstelbaar gevoel voor timing hebt, dat u mij ten tweede eert op een manier die mij daarom nog eens extra overrompelt en dat ten derde mijn dank hiervoor diep is, zo diep dat diezelfde dank op dit moment een tongkus draait met de daimoon die ik voor het eerst op mijn twaalfde hoorde fluisteren. U eert mij, maar naast mij staat een grote groep van mensen die me steeds hebben aangemoedigd om te schrijven, om aan te klagen en om meer soep te maken. Met uw goedvinden deel ik die prijs met hen, met de mensen van Occupy, met de mensen van de Regenboog die zich inzetten voor daklozen, met alle mensen die een geefplein hebben georganiseerd, de geefdadigers, de dromers met grond onder hun voeten, zij die op de schouders van alle andere rebellen staan uit het verleden en waarvan velen ook de eer hebben gekend om met hun naam in de Ark gegrift te staan. Ik deel hem met Patsy Van der Parre, en met mijn vrouw Nikkie van Lierop die in feite nog een groter bakkes heeft dan ik en zeker een groter hart. Ik deel hem met de liefde kortom, niet enkel voor het Vrije Woord, maar ook voor een samenleving met een kloppende hartspier in plaats van een angstige geldbuidel, met verzet in plaats van onverschilligheid, met langetermijndenken in plaats van de waan van de dag. Ik deel hem met iedereen hier, wakker of niet, in het volle besef dat de schoonste zin bestaat uit een wetenschappelijke, spirituele en vrije waarheid: wij zijn één.

Op wat rijmt bij?

Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is gewoon een kwestie van tijd. Welkom in het land waar de bijen meer sterven dan elders. Volgens een Europees onderzoek scoort ons land het slechtst qua bijensterfte in heel de Europese Unie. We hebben het over 33,6 procent bijenmorsdood. Dat is dus één derde en dus alarmfase dieprood, zeker indien je weet dat 10 procent bijensterfte als aanvaardbaar wordt beschouwd. Er bestaat qua voedselvoorziening en zoveel andere zaken zo'n intens verstandshuwelijk tussen bij en mens, ons noodlot is zo met elkaar vervlochten dat u op dit moment om de oren zou moeten worden geslagen met nieuws over voorzorgsmaatregelen en groot-scheepse reddingsacties. Helaas is het niet zo simpel. De bijensterfte wordt door sommigen nog steeds afgedaan als een mysterie en daar zijn wel wat verklaringen voor. Ten eerste is de verhouding tussen mens en bij bijzonder fijnmazig en is de bij op zich al genoeg complex. Er bestaan wel onderzoeken naar het verband tussen het gebruik van pesticiden en bijensterfte, maar je kunt er vergif op nemen dat er dan weer iemand begint over de schade die de varroamijt veroorzaakt. Tip: zij die daar op hameren dienen meestal eens op hun background te worden nagekeken. Geheid dat er in hun cv namen van multinationals Bayer, Syngenta of Monsanto opduiken. Laat ons even aannemen dat die varroamijt de hoofdschuldige is. Dan mag een mens toch de wenkbrauwen fronsen bij het feit dat verschillende Europese lidstaten ervoor gezorgd hebben dat de gevolgen van pesticidegebruik niet mochten worden onderzocht tijdens deze studie naar de bijensterfte? Dan valt het toch op dat een bedrijf zoals Syngenta in Nederland een website heeft die 'Burgers voor Bijen' heet waarbij u handige tips krijgt hoe u de bijtjes kunt helpen, maar waar met geen woord gerept wordt over de ecocide-producten die het bedrijf zelf verspreidt? Is het dan overigens ook niet bizar dat Bayer gerechtelijke stappen overweegt tegen de Europese richtlijn om het gebruik van neonicotinoïden af te raden? Nee, dat zijn geen bewijzen die

aantonen dat het niet louter om die varroamijt gaat, maar het zijn wel degelijk aanwijzingen dat er een vuile oorlog wordt gespeeld en dat die bedrijven geen spreekwoordelijke fuck geven om de gezondheid van bijen, laat staan om die van u. Nochtans is het heel simpel. Mochten we met z'n allen ons leven moeten doorbrengen in een koolmijn, dan is de bij onze kanarie. Wanneer een derde van die beesten sterft, betaamt het ons niet dit af te doen als 'pech gehad, volgend jaar beter'. Steeds meer mensen hebben dit in dit land door. Ze plaatsen bijenkasten en bijenhôtels. Verschillende soorten overleven juist omdat er in de steden minder pesticiden zijn dan in de rest van dit nog slechts spreekwoordelijke schone land. Dat is prachtig, maar er is uiteraard meer nodig. In dit land waar de luchtkwaliteit beneden peil is en waar het woord 'monocultuur' niet enkel verwijst naar onze dominante landbouwmethode, maar ook wat er hier tussen de twee oren heerst, hebben we bewindlieden nodig die echt iets willen ondernemen tijdens deze eeuw. Er zijn er die dit een probleem vinden voor wanneer de echte problemen op zijn. Ze dwalen. Ze dragen een hoge hoed en een zwaluwpak. Ze horen thuis in een koets en in een andere eeuw. Bij rijmt op wij.

Woord van het jaar

Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is gewoon een kwestie van tijd. Het woord 'selfie' is door de woordliefebbers tot woord van het jaar gekozen bij de jongens van Van Dale. Ik heb samen met een hoop vrienden en vriendinnen voor een ander woord gekozen, maar we konden niet op tegen de verschroeiende campagne van de tegenpartij. Hoogtepunt en – toegegeven – meesterzet was het inschakelen van president Obama tijdens het afscheid van Nelson Mandela. Breed glimlachend liet hij een foto nemen van zichzelf samen met de Britse en de Deense premier. Elk redelijk mens vroeg zich af wat hij daar in hemelsnaam aan het doen was. Waarop de voorstanders van het woord meteen konden kraaien: 'Ook hij maakt een selfie!' Toen de paus met zijn godsvervangende glimlach een smartphone hield voor zichzelf en een paar dynamisch bedoelde volgelingen wisten we dat het voorbij was. We hadden verloren. Het woord 'geefplein' of

‘geefkast’ kon hier onmogelijk tegenop. Wie nog geen selfie van zichzelf heeft genomen en tot voor kort zelfs niet wist dat het woord bestond, zal nu aan de nakende kerstdis ongetwijfeld voor de bijl gaan. Sociale media zullen een nieuwe toevloed mogen verwerken van ‘selfie met kalkoen’, ‘selfie bij de bomma’, ‘selfie strontzat op het toilet, nog net ademend’. De voorstanders van het woord menen dat de jeugd hiermee wordt omarmd. Maar dat moet je dus niet tegen mijn achttienjarige zoon zeggen. In hun taal bengelt ‘selfie’ al helemaal achteraan het peloton van ‘woorden die vroeger hip waren en nu als hip worden bevonden door hijgerige volwassenen’. Soit, mijn medestanders en ik leggen ons grootmoedig neer bij onze nederlaag. Volgend jaar gaan wij het woord ‘geefplein’ opnieuw ter verkiezing aanbieden en ik kan nu al aankondigen dat onze campagne krachtig zal zijn. Maar wacht eens even, het gaat over daden, dan pas woorden. Volgend jaar zal dus iedereen het fenomeen van het geefplein kennen. We hebben er een paar georganiseerd te Antwerpen; het laatste was een geefplein voor speelgoed voor iedereen en vooral voor ouders die de maand december met afgrijzen tegemoet zien vanwege nauwelijks geld voor geschenken. Nu bereiken ons berichten over een geefplein te Brussel, Oostende en Hasselt. We vernemen plannen te Gent en Leuven. We weten dat er ook al eerder mensen geefwinkels hebben opgericht. En hier is onze langetermijnvisie: een geefplein elke zaterdag of zondag in elke gemeente op de meest centrale locatie waarbij mensen wat ook aan elkaar geven: eten, meubels, kledij en daarbij geen onderscheid maken aan wie ze het geven. Wij zien geefkasten in elke wijk waarbij mensen onmiddellijk iets te geef hebben voor hun medeburgers. Ik voorzie een wedstrijd ter verkiezing van de meest geeffrage gemeente en tevens ook het oprichten van een keten van geefsupermarkten door mensen die beseffen dat we teveel hebben in een land waar er steeds meer mensen het met veel minder moeten doen. Laat ons eerlijk wezen. Het woord ‘selfie’ sluit een tijdperk af, het is de hekkensluis van een door zichzelf geobsedeerde samenleving. Mocht het woord hebben bestaan ten tijde van keizer Nero zou hij ook een selfie hebben genomen met brandend Rome op de achtergrond. Voelt u mijn manipulatieve campagne al, o lezer? Binnen vijf jaar staan we op een geefplein te lachen met selfie’s (en met Van Dale, uiteraard).

Sluikse blik

Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is gewoon een kwestie van tijd. Bij ons in de straat valt het sluikstorten soms mee, maar er zijn evenzeer momenten dat je er diep wanhopig van wordt. Slechts een wet: als het weer zover is, gaat het pijlsnel van kwaad naar erger. Mijn huis is het enige in de straat met groen aan de gevel. Jaren geleden heb ik klimop en andere klimachtige en bloemdragende aangeplant en ja, dat oogt van ver en van dichtbij nogal wild, hoewel ik het regelmatig bijknip. Het oogt blijkbaar de laatste tijd ook als een schuiloord voor lege of halfvolle blikjes bier en hier en daar een fles wodka van een of ander koppijnmerk. Het komt dus vaak voor dat ik, onderwijl vloekend, de dag begin met blikjes te plukken. Een mens zou er blijgezind van worden mocht hij zelf het feestje hebben georganiseerd die deze rommel heeft veroorzaakt, maar helaas is dat hier dus niet het geval. En dus ook: van kwaad naar erger. Stevige zakken van supermarkten volgepropt met afval tref ik inmiddels verstopt tussen de klimoparmen aan, alsof de daders zich alsnog schamen en hopen dat de rommel niet opvalt of dat de mensen van de ophaaldienst dit alsnog als een legitieme vuilniszak zouden beschouwen. Het stomme van dit alles: uiteraard is het mijn gevel, en dus mijn verantwoordelijkheid, en kan ik er dus zelf een sluikstortboete voor krijgen. Dat maakt een mens kregelig en machteloos. Je begint te fantaseren over wat je zulke klootzakjes zou aandoen mocht je ze op heterdaad betrappen. Je oefent monologen die je adrenaline nu al de hoogte jagen. Maar daders blijven onzichtbaar en je blijft blik plukken en zakken met afgrijzen bejegenen. Eergisterenavond werd er gebeld terwijl we aan tafel zaten. Daar stond mijn buurman die woedend wees naar iemand die over mijn wilde klimop gebogen stond. Sjofele joggingbroek, al te dun truitje, versleten jasje. Hij was afval uit het groen aan het plukken en proppte gejaagd alles in de supermarkttas die hij bijhad. Wat bleek? Kereltje was net betrapt bij het uitkieperen van al zijn afval in mijn groene aanplanting. 'Bel de politie, Jeroen.' Bij het horen van dat woord keek de jongen op, ogen wijd opengesperd. 'Please, no police, no police...' Hij bleek een Pool te zijn die beweerde nergens in het bijzonder te wonen (*sometimes close to Central Station*). Ik schatte 'm misschien begin twintig. Zo zag dus een vermaledijde

sluikstorter er uit, rillend als een riet. Voorwaar een onthulling. Al mijn monologen, mijn duizend keer eerder gerepeteerde dreigementen van fysiek of ander geweld, mijn stemverheffingen op de juiste momenten... het werd op dat moment simpelweg ballast, slecht theater zelfs. Dat gastje met die paniek in zijn ogen, met geen reden of excuus voor zijn asociaal gedrag in dat kromme Engels van 'm; het maakte je avond gewoon triest. Nee, ik heb de politie niet gebeld. Om hem een boete te zien krijgen die hij toch niet kon betalen? Ik heb 'm gezegd dat hij dit niet meer moest doen ('of anders...') en mijn buurman heeft me wat uitgelachen. Ja, het zou kunnen dat dit me een onnozelaar maakt die zich laat doen. Het zou ook kunnen dat ik die blik van die jongen gewoon ken en hier in deze stad al teveel gezien heb.

Keizer

Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is gewoon een kwestie van tijd. Toen orkaan Sandy in het najaar van 2012 haar spoor van ravage liet eindigen aan de Oostkust van de Verenigde Staten, keek iedereen naar president Obama die net in het laatste deel van zijn herverkiezingsloop zat. Uiteindelijk kreeg de wereld van hem te horen dat dit iets te maken had met de klimaatopwarming. Veel mensen, alsook uw dienaar, hoopten dat deze woorden aan daden zouden worden verbonden. Dat bleek tegen te vallen. Nu een orkaan bij de Filipijnen aan land is gekomen tegen een volstrekt onwaarschijnlijke en vooral genadeloos dodelijke driehonderd kilometer per uur blijkt Moeder Natuur een begenadigde regisseuse, gezien internationale bewindslui zich in Warschau hebben verzameld voor weer eens een klimaatop waarvan journalisten nog voor het ding begonnen was aankondigden dat het nog maar eens een maat voor niets zou zijn. De Europeanen willen alleen maar iets doen wanneer iedereen mee doet. De Amerikanen weigeren hun economie op ecologie te laten rijmen. De Chinezen verwijten Europa en de vs dat het vooral hun erfschuld is. Eergisteren is er een Filippijn rechtgestaan, die aankondigde dat hij in hongerstaking gaat zo lang er geen resultaten worden behaald. Volgens de kranten heeft hij daarmee de wereld ontroerd. In feite had

ik mij deze woorden kunnen besparen en in plaats daarvan een be-
genadigd cartoonist mogen vragen heel de situatie in een paar lijnen
te vatten, want zo duidelijk zijn de kaarten geschud dat de wereld
louder actie rest en dat het gelul over de mogelijke economische ge-
volgen daarvan klinkt als blubblub in een onmetelijke oceaan.
Intussen draaft de wereld door. Het zou bijvoorbeeld de schuld zijn
van de nucleaire lobby dat de ramp geheten Fukushima niet dagelijks
op onze voorpagina staat. Armageddon is door Hollywood nu al
zoveel keer verbeeld dat je zou mogen verwachten dat de berichtge-
ving niet meer te stuiten valt. Sensatie! We gaan er aan! Nee dus. Het
echte Armageddon blijkt simpelweg niet te vatten. We kunnen het
niet aan dat we er mogelijk aan gaan en allicht hebben we daar de
dempende kracht van de nucleaire lobby niet voor nodig. Vorige week
heeft een Japans politicus, blijkbaar een haantje-de-voorste, het kei-
zerlijk protocol geschonden door, netjes in een pak met zwaluwpan-
den, de Japanse keizer en plein public een brief te overhandigen over
de bezorgdheid die er heerst aangaande Fukushima. Mij werd dui-
delijk gemaakt dat zoiets niet kan in Japan, dat de Japanse bevolking
haar keizer nog steeds als een god op aarde beschouwt en goden
krijgen geen brieven van stervelingen. Diep buigt de politicus bij het
overhandigen, onwennig glimlacht de keizer, zichtbaar gegeneerd
blijkt zijn echtgenote keizerin die hem voorzichtig aan zijn mouw
trekt. Hoe meer ik naar die foto keek, hoe meer ik besepte dat daar
geen god staat die een noodbriefje krijgt. Ik zag vooral ons via die
keizer afgebeeld. Ik zag onze milde verbijstering plots te worden
aangeklampt door feiten die we nog steeds, nog al te vaak, ver van
ons bed achten. Ik zag het leven van alledag aan onze mouw trekken.
Ik zag ons opgesloten in een protocol waar we al lang niet meer van
weten waar het nu net voor dient en die van ons als klanten koning
of keizer heeft gemaakt. Ik zag onze onhandige machteloosheid. Ik
zag nu al de schaamte over ons verleden.

DE MOGELIJKHEID VAN EEN ONTSPORING

MICHEL LEEN

Winst van Jeroen Olyslaegers

Winst is het tweede deel van een nog te voltooien trilogie. Na de magistrale roman *Wij* (2009), breidt Jeroen Olyslaegers verder aan wat een “drieluik over onze ontspoorde tijd” moet worden. Het kan geen kwaad om *Wij* er nog eens bij te nemen alvorens *Winst* aan te vatten, al laat *Winst* zich ook zonder die voorkennis lezen. Olyslaegers’ verteller, Donald, maakte bijvoorbeeld al zijn opwachting in *Wij*, als zoon van de bezeten cartoonist Georges. In *Winst* is het wat bange kind van toen uitgegroeid tot een kunsthandelaar van middelbare leeftijd. De tijden zijn grondig veranderd: speelt *Wij* zich nog af in een half-mythisch Spanje tijdens de recordzomer van 1976, dan verplaatst de actie zich in *Winst* naar een niet zo verre toekomst. De euro is gecrasht en vervangen door de Euromark, wat er van de Europese Unie overblijft, is niet zo heel erg duidelijk en in Berlijn worden de eerste aanslagen gemeld van zogenaamde *Abschied-Akkus*, zelfmoordterroristen voor Europa. De crisis is permanent geworden, de welvaartsstaat wacht op euthanasie, privacy is weggeschonken ten voordele van een vermarkte “transparantie”. Boven het continent vormt zich een hogedrukgebied in de vorm van de letter omega; Olyslaegers draait zijn hand niet om voor een stevige metafoor meer of minder.

Ook veertiger Donald heeft betere tijden gekend. Ooit bouwde hij zijn faam als kunsthandelaar op door een groep jonge kunstenaars samen te brengen onder de veelbetekenende noemer *Netwerkgeneratie*. De tijd is hem beginnen in te halen, zijn reputatie en financiën staan onder druk. De raadselachtige geldschietster Pluim engageert Donald niettemin voor een reusachtige kunsttentoonstelling in Berlijn. Thema: *Wij*. Proef de ironie in het sponsorcontract van de Neue Europäische Bank dat dit alles mogelijk maakt. Het Netwerk gaat aan het gonzen, een onvoltooid verleden staat Donald op te wachten. “Erbij horen” is Donalds neurose. Duizenden connecties, een Netwerk, ontmoetingen en contacten: ze kunnen hem niet van de indruk

ontdoen dat het échte feest altijd elders plaatsvindt, dat er hem steeds iets cruciaals ontsnapt. “Wij. Gij niet dus”, zoals Olyslaegers zo vaak herhaalde in zijn columns voor de krant *De Morgen*. Toch lijkt Donald het netwerken in de vingers te hebben. Hij is op het eerste gezicht letterlijk en figuurlijk *branché*, maar voor hoelang nog? Onvermijdelijk wemelt het in *Winst* van de smartphones, apps en statusupdates. Ook Donald maakt gretig – of is het steeds meer noodgedwongen? – gebruik van al deze gadgets. Olyslaegers integreert het jargon van deze moderne communicatiemiddelen moeiteloos in zijn stijl.

De malaise gaat echter veel dieper dan deze obsessie met “erbij horen”. Onder het kunstzinnige vernis ligt steeds de waanzin (waarmee Donald erfelijk belast is) op de loer, in de vorm van een beest met vele gedaanten. In zijn angstvisioenen wordt Donald geteisterd door draken, bokken en (Vlaamse?) leeuwen. Het beest is een oude bekende, in zekere zin een vriend van de familie, die het ijs breekt tussen Donald en de lezer. En het beest heeft geen haast, 343 bladzijden lang wacht het geduldig op de deconfiture.

Daarnaast wordt de vertelling bevolkt door een bont gezelschap van medespelers. Er is Donalds ex, Amanda, en zijn zestienjarige zoon Angelo. Er is de kunstenaar-annex-verpleger Dennis en de neurotische Nathalie. Verder: Zlogonje, de Slavische geweldenaar die begin jaren negentig aan de kost kwam als sluipschutter in de Balkan en zich daarna onder de naam Dark Master een vaste stek verwierf als kunstenaar in Donalds Netwerk, ondanks wederzijds wantrouwen. Gaandeweg ontpoppen al deze personages zich tot medeververtellers. Geen overbodige luxe: hoe kom je als lezer anders te weten wat er zich afspeelt buiten Donalds paranoïde blikveld? Als geen ander verstaat Olyslaegers echter ook de kunst om zijn lezers van de weeromstuit te doen twijfelen aan de betrouwbaarheid van die vertellers. Eén vragend terzijde volstaat om het spoor tussen droom en werkelijkheid bijster te raken. *Trust nobody*. En allemaal lijken ze betere tijden te hebben meegemaakt. De generatie die de mooie jaren meemaakte waarin je serieus kon beweren dat de geschiedenis haar eindpunt had bereikt, ziet zich verplicht mee te spelen in een onvoorziene epiloog.

Zelfs Donalds grootmoeder, sinds jaar en dag prijsgegeven aan het grote vergeten, maakt een spectaculaire comeback en zet schaterlachend de babyboomers, *generation X* en *Y*, buitenspel. De tijd

doet in deze roman niet wat hij moet doen, maar maakt de vreemdste bokkensprongen. De aanloop naar een *Endspiel* in het slotdeel van de trilogie?

In het tweede deel van deze roman bevindt het hele circus zich in Berlijn. Een slordige dertig jaar na de val van de Muur is de Duitse hoofdstad opnieuw *the place to be* – een staaltje historische ironie dat Olyslaegers maximaal weet te benutten. De sfeer van 1989 is weg, dat wel. Hier broeit iets nieuws, iets gevaarlijks. Een beweging die zichzelf positiefautonomen noemt, heeft het roer overgenomen.

Elk van de personages moet zich een plaatsje in die groep zien te verwerven. Niet simpel: positiefautonomen zijn *underground* op de enige manier die de losgeslagen netwerkmaatschappij nog toelaat: door zich massaal uit te loggen. De Duitse hoofdstad brengt voor ieder zijn portie demonen, visioenen, drugs, onverwerkte verledens met zich mee. Erotiek en vergeefsheid. Kunstenaars die “*Il faut cultiver notre jardin*” op hun buik getatoeëerd hebben staan. Ook hier wordt Donald bevestigd in zijn rol van buitenstaander. En het wemelt er van de wilde beesten. “*Some weird fucking rebellion,*” monkelt Zlogonje.

Het onheil dat de protagonisten vanuit alle uithoeken van Olyslaegers’ vertelling beloert, laat je als lezer ook dagen later nog niet los. De ontsporing die *Winst* voorspiegelt, is vooral angstaanjagend omdat ze zo *mogelijk* is; Olyslaegers hoeft de al te bekende rampscenario’s van een voortschrijdende economische meltdown en Europese desintegratie niet eens zo sterk naar zijn hand te zetten om zijn dystopische vertelling naar een conclusie te leiden.

“Geloof u in crisissen?”, vraagt Pluim sarcastisch aan Donald. Is het misschien omdat wij in ons denken zo verstrengeld zijn geraakt in de cirkelredeneringen die deze crisis via alle mogelijke media begeleiden, dat Olyslaegers’ scenario ons zo waarschijnlijk in de oren klinkt? Schuld haalt het van winst, elke keer opnieuw. *Winst* is een boek om bang voor te zijn.

Michiel Leen is freelance journalist. Deze bespreking van *Winst* verscheen eerst in *Ons Erfdeel*, jaargang 56 nummer 1, 2013, blz. 171-172

DOUBLETHINK: OLYSLAEGERS EN ZEH

HUGO BOUSSET

Ik snakke ernaar om na tien jaar een nieuwe roman van Jeroen Olyslaegers te lezen: *Wij*. In een dankwoord signaleert de auteur het feit dat hij in 2008 writer in residence van *Dietsche Warande & Belfort* was, waarin hij vijf hoofdstukken tegen scherpe deadlines aan schreef. In dezelfde periode kreeg ik van een vriendin de ordonnantie om onverwijld Juli Zeh te lezen. Ik koos voor *Vrije val*. In die roman laat Zeh twee kwantumfysici met elkaar van mening verschillen. Maar waarover? Praat een van hen wartaal? Hoe toets je zo'n roman? Toch niet met te zeggen dat het allemaal maar fictie is, zoals een aantal critici doet. Zeh alludeert onder anderen op Stephen Hawking. Ik neem zijn meest toegankelijke boek, *Een korte geschiedenis van het heelal*, de vertaling van *A Briefer History of Time* (2005).^{*} En die cluster van drie boeken heb ik zomer 2009, met een vochtige handdoek in de hals wegens de hitte in mijn glazen werkruimte, tot mij genomen. En lezend heb ik verbanden gezien, meer nog: gelegd, soms twijfelend of ik ze zag, en of ze er waren. 'Doublethink' speelt een rol bij Julie Zeh en verwijst natuurlijk naar de roman *Nineteen Eighty-Four* (1949) van George Orwell. Volgens Orwell is 'doublethink' "*the power of holding two contradictory beliefs in one's mind simultaneously, and accepting both of them... To tell deliberate lies while genuinely believing in them*". Ik vraag me bij het schrijven van dit stuk vaak af of ik niet aan 'doublethink' lijd. Lees maar.

Jeroen Olyslaegers en Juli Zeh schrijven bijna sociografisch: ze brengen een sociale klasse in kaart, die ze deels kritisch ontmantelen, de eerste de Vlaams-nationalisten, de tweede de wetenschappers. Georges, de ik-verteller van het eerste deel van Olyslaegers' roman, observeert een groep Vlamingen met vakantie op een berg aan de Spaanse Costa Brava tijdens de bloedhete zomer van 1976, maar zit allicht tegelijk mee in het bad. En ook de auteur kent de trauma's van het Vlaams-nationalisme: zijn grootvader was collaborateur. Juli Zeh en haar sporadisch interveniërende alwetende verteller houden meer afstand; over een van de twee geleerden: 'Vanuit het standpunt van de mieren bezien moet Sebastians gedoe even surreëel lijken als de bewegingen van de sterren vanuit het standpunt van de mensen.'

De zieke kiemen in de gezelschappen van Olyslaegers en Zeh leiden naar verknoopte verhalen met de spanning van een thriller. Bij Olyslaegers blijft alles ondergronds – ‘een mijnenveld’ –: de bral-lerige, machistische, vechtende, neukende en zuipende Vlaamse families gaan allerlei seksuele relaties met elkaar aan, af en toe op de wijze van Hugo Claus oedipaal gekruid, met een (onduidelijke) verkrachting erbij, maar veel blijft verborgen: ze zitten op een vulkaan, en de lezer wacht in grote spanning een ramp af. Die blijft in de eerste twee lange delen van de roman sluimeren, ondanks een brandstichting. Bij Zeh is er radikaal sprake van de ontvoering van Sebastians zontje Liam en de eis van de ontvoerders dat Sebastian een moord zou plegen om Liam te redden. Die moord is echter een uit de hand gelopen wetenschappelijk experiment om Sebastian een lesje te leren. Want wat is waar? Olyslaegers en Zeh maken gebruik van vele focalisators, die met hun veelvoudige perspectieven de lezer laten verdwalen in diverse theorieën, vanuit de wetenschap dat de waarnemer het waargenomene beïnvloedt. In het tweede deel van zijn gelijknamige roman, *Wij*, gebruikt Olyslaegers telkens de naam van een personage als titel: door de ogen van dat personage kijken wij dan mee naar de gebeurtenissen. Doublethink.

De vraag rijst of er een uitweg, een ‘genezing’ is, voor wie ook. Zeh: ‘Wat eergisteren nog een zware chaotische last van onopgeloste vragen leek, is nu veranderd in een overzichtelijke partituur’. En Olyslaegers heeft naar eigen zeggen (in *De Morgen*, 22 april 2009) ‘een helend boek’ willen schrijven. Het verschroeiende vuur van 1976 heeft een regenerende kracht. Lijkt het.

Wij, niet gij

Jeroen Olyslaegers maakt duidelijk dat zijn roman *Wij* zich in de hete zomer van 1976 afspeelt, behalve het korte laatste deel ‘Gij’, dat bijna twintig jaar later wordt gedateerd. Georges, de ik-verteller van het eerste deel ‘Zij’, werkt als cartoonist voor een krant, die plat ligt: de Standaardgroep gaat begin juni 1976 failliet, en kent een wederopstanding onder de VUM, gered door de ‘crème van dit land’, onder anderen André Leysen. Eind juni 1976 ontspoord de trein Brussel-Parijs vanwege de extreme hitte. Georges maakt voor de krant spot-

prenten over Arabieren die hun olie duurder blijven verkopen, drie jaar na de oliecrisis van 1973. En “een maand of twee geleden” heeft Ulrike Meinhof van de RAF zelfmoord gepleegd, dat is op 9 mei 1976. Het gezelschap hoopt dat Lucien van Impe de Tour de France zal winnen, en dat de landing op Mars zal slagen. Beide 1976.

Georges' pseudoniem is Kali. Kali is de afkorting van zijn moeders achternaam – hij draagt zijn moeder met zich mee –; Kali is ook een hindoeëgodin, die bijnamen heeft zoals de Zwarte, de Vurige, de Verschrikkelijke. Ze bezit zowel vernietigende als scheppende krachten. Ze bant ook demonen uit. Georges vecht tegen vele demonen, is een brandstichter en misschien verkrachter, maar hij lijkt ook afstand te houden van de losgeslagen groep Vlaams-nationalisten aan de Costa Brava, en is zo een helend element, hoewel die ‘genezing’ anders, met name abject, kan worden gelezen. Georges heeft uiteindelijk het meeste contact met de kinderoppas Nicole, die later verpleegster zal worden, en die in dit extreem rechtse milieu linkse, ‘communistiche’ praat uitslaat. Georges staat aan de rand van de afgrond, na de partneruil, de slaande ruzie met zijn rechtse ‘vrienden’, het bericht dat hij misschien met de zoon van Vic, die de berg pacht en uitbaat, in het holst van de nacht een Spaanse jongen heeft aangereden... Hij neemt met Nicole LSD. Hij breekt en huilt om zijn verwoeste bestaan, maar heeft voor het eerst ook contact met de grote en kleine natuur: de sterren en het gras. *“Wanneer gras je begint te strelen, voel je hoe elke grasspriet zich geconcentreerd van zijn taak kwijt. [...] We zouden al die grassprietten individueel moeten kunnen benoemen. Het woord ‘gras’ is toch een vulgaire schande?”*

In een interview (*De Standaard der Letteren*, 3 april 2009) verklaart Jeroen Olyslaegers dat “het boek een mystieke onderstroom heeft”.

En dan gebeurt de ‘verkrachting’: nadien is Nicoles lijf bezaaid met schrammen, haar rug schokt, ze huilt. Maar vooraf wordt verteld hoe zij Georges' hemd losknoopt, haar wikkelrok losmaakt, haar armen uitstrekt, hem neemt. Telkens is het Georges die kijkt. Doublethink. Hij brult het woord ‘demon’, de demonen worden door Nicole, een soort Kali, uitgedreven. Maar Georges noemt zichzelf ook Kali... Drijft hij zélf zijn duivels uit via de roes van een verkrachting? Jaagt hij de rancune uit zijn ‘inktzwarte ziel’? Nadien komt het vernietigende en zuiverende vuur: Georges blaast in het gloeiende uiteinde

van zijn sigaar en gooit die in de kurkdroge struiken. Het vuur krijgt een dubbele betekenis. Het veroorzaakt een 'razend inferno', het asfalt smelt, een vuurbal eet een jeep op, het vakantiedorp gaat in rook op, een seizoenarbeider vindt de dood. Dan zegt Vic: "Alles is een opportuniteit. Zelfs een catastrofe."

Vics compagnon Max denkt zelfs aan een nieuw logo: een (Vlaams) leeuwje, WIJ, Cooperación de amistad. Het hele gezelschap zou investeren: discotheek, radiozender, immobiliënmarkt... Ook de oude, Spaanse fascisten, met wie Vic zo graag optrekt, melden zich present. Door de brand ontstaat in de groep een nog sterker wij-gevoel, maar dan zonder Georges, die onvindbaar blijft, al zou hij Vics vrouw Carla hebben bedreigd en dolgedraaide honden hebben bevrijd. Georges zou overigens op de door omstandigheden opgeklopte solidariteit negatief reageren. Fred, die een transportbedrijf leidt, bedenkt: 'Zijn stekels komen overeind zodra een of ander groepsgevoel naar boven dreigt te komen.' De groep vindt Georges 'een klootzak', een 'zwart gat'. Het vuur wordt met helikopters geblust.

Even later blijkt de afwezige Georges gelijk te krijgen: het groepsgevoel van de Vlamingen aan de Costa Brava komt weer tevoorschijn: Wij, niet gij. Want 'gij' zijn 'zij', de anderen. Meteen de titels van de drie delen van de roman: 'Zij', 'Wij' en 'Gij'. In een clausiaans, grotesk demasqué zien we hoe de mannen opnieuw met een hand naar de billen van de vrouwen grijpen, in hun andere hand de barbecuevork. De worst drupt op de tegels. Meteen zitten we terug in de broeierige sfeer van voor de vuurhaard. De 'deurenkomedie' herwint haar rechten, in een 'decor van een goedkope film', een 'kostuumdrama waar je vanaf het begin niet in gelooft'. De gij-vorm, prominenter aanwezig als er sangria vloeit, verdringt de je-vorm, duidelijk een vreemd voornaamwoord voor Vlaams-nationalisten. (Voor de auteur lijkt de ge-vorm wat vreemd, want we schrijven 'ge hadt' met -t, blz. 234.)

Er lijken twee soorten mensen te bestaan: zij die leugens vertellen, en zij die hen daarop betrappen. Zo zippelt alle energie weg uit het bestaan, zo wordt de beperkte tijd die we hier spenderen vermalen tot uitvluchten, tegenspraak en verborgen agenda's, die zelden verborgen blijven.

Zo was het voor het vuur, en zo is het ook erna. Dat de masquerade niet kan ophouden, blijkt al uit een allusie in het begin van

Olyslaegers' roman (p. 15) op het einde van *De verwondering* (1962) van Hugo Claus: de geesteszieke zoon door zijn moeder voortgeduwd in een karretje, het betten van de lippen. Genezing is onmogelijk, alleen vermommingen maken het leven leefbaar. In het eerste deel van de roman, 'Zij', vertelt Georges in de ik-vorm wat hij in het Vlaamse gezelschap aan de Costa Brava meemaakt. Hij lijkt afstand te bewaren, zichzelf te redden van de extreem rechtse praat. Zo heeft Fred 'een maand of twee geleden' met gelijkgezinden het kabinet van een burgemeester [Nols in Schaarbeek] bezet omdat die weigerde de loketten in het gemeentehuis van tweetalige opschriften te voorzien. En Freds vrouw Lore betreurt dat we de Moren, die in de vijftiende eeuw definitief uit Spanje waren verdreven, nu terug binnenhalen. Ironische reactie van Georges: 'Een *Kulturkampf* gloort aan de horizon! Te wapen!' Advocaat Koenraad zegt het kort en bondig: "Communisten, Arabieren: ene pot nat!" Guido, de man van de zonne-energie, heeft "niks dan last met al die democraters". Dan is er de heemkundige Flor, een product van zijn vaders collaboratie en repressie, die voortdurend verraders in zijn volk bespeurt, en het wraakroepend vindt als een Vlaming, die 'onze cultuurstrijd' moet vechten, zich als wereldburger manifesteert. Ik ga niet alle gore nationalistische praat van het onappetijtelijke gezelschap reproduceren, de Vlaamse Leeuw zingend aan de barbecue, maar het milieu wordt uiterst trefzeker beschreven. Onder de keiharde satire schuilt een soort mededogen, alsof we "met z'n allen werden gestuurd door een persoonlijke kwelduivel, feestend op de rand van iets onherroepelijks". Iedereen heeft boter op zijn hoofd.

Alle personages dragen geheimen mee, die hun leven verpesten en naar de verdoemenis helpen. Aan de Costa Brava zijn ze aangespoeld op een berg, en begint alles te etteren. De hooggestemde Vlaams-nationale idealen, die vaak katholiek zijn geïnspireerd, smelten onder de brandende zon. Hier wordt gedronken, komen frustraties en angsten vrij, wordt uit verveling aan partnerruil gedaan, een verplicht nummer in de jaren zeventig. Fred krijgt door het lot Katrien toegewezen en Georges wil Lore, maar moet het stellen met Daniëlle, onderwijzeres, echtgenote van de heemkundige. Lore doet uiteindelijk iets met twee mannen en een vrouw. Een prachtige dialoog, waar de auteur zo'n meester in is, sluit het hoofdstuk af. Katrien richt zich tot haar man Georges.

“Ze kijkt naar mij, probeert diep in mijn ogen te kijken: ‘Ge hebt me niet tegengehouden.’

Ik schud mijn hoofd. ‘Maar ik heb je toch vast?’ Ik houd haar arm omhoog, gevangen door mijn vuist.

‘Dat bedoel ik niet’, zegt ze.

Ze trekt zich los. Ik probeer haar arm vast te houden, maar ze duwt me van zich af.

‘Ik ben ziek.’ Ze kotst in gulpen op haar blote voeten. Het ruikt naar Mandarine Napoléon.

Op een drafje loopt de hond haar voorbij. Hij snuffelt aan mijn vingers en hijgt.”

Haast alle personages houden achter hun smoel wat verborgen, ‘worüber man nicht spricht’. Behalve collaborateurs in hun voorgeslacht, hebben ze vaak ook seksuele problemen. Zo is Guido, die zonne-energie promoot, volgens zijn vrouw Karen ‘van de andere kant’. Daniëlle, de vrouw van Flor Verbeke, is blij dat ze bij de partnerruil met Georges nog eens is klaargekomen: haar heemkundige flamingant raakt haar ‘sinds die kanker’ niet meer aan. Lore, de vrouw van Fred, is een seksueel wezen, en wil niet oud worden. Haar kinderen roepen ‘kille woede’ op, want ze bevestigen haar leeftijd, de striemen in haar vel. Kinderen zijn geen geschenk. ‘Het is doen alsof.’

Vic, de pachter van de berg, ontdekt dat zijn twee zonen ‘baardaarbroed’ zijn. (Om duistere redenen heet de zoon Geronimo op blz. 156 plots Hermano.) Carla heeft Max, de kompaan van haar echtgenoot Vic gekend, nog voor zijn prostaatprobleem. Max, die een piraatradiozender leidde, ziet het scherp in, hoe hun aller leven afglijdt naar de ranzige zinloosheid. Olyslaegers is in zo’n indirecte innerlijke monoloog op zijn best. Hij haalt moeiteloos het baldadige niveau van Hugo Claus en van de jonge Hugo Raes, die van *Een faun met kille horentjes* (1966).

“Maar voor het vreselijke gedoe van nog maar eens afgeperst te worden en de ander terug te pakken, voor al die wild pompende lijven, seks in alle kleuren en vooral geuren, voor die sloten drank en disco en uitgeveegde lijnen coke op een toiletbril, voor heel die godverdomde smerboel die het leven van een gewone zakenman in den vreemde typeert, moet er ooit een prijs worden betaald. En het kan zijn dat er nog een brave katholiek in hem zit, ergens diep in zijn hol, en het kan

zijn dat elke mens zich dagelijks in zijn eigen web van flauwekul laat verstrikken, maar dat gevoel, daar valt niet mee te onderhandelen, dat nestelt zich in je ziel als een zatlap die niet naar huis wil.”

Woest proza, gulpemd braaksel en spuitdiarree, en juist door dat abjecte zuiverend.

En Georges dan, blijft die apart van de groep, kan hij zich redden uit de shit? Ik heb de vraag al een paar keer gesteld, en het antwoord is niet eenvoudig. Georges zit vol met frustraties, en ervaart zijn werk als cartoonist bij de krant als een ‘wurgkoord’. Hij lijkt een ideaal huwelijk te hebben met Katrien, met twee kinderen erbij, maar geilt op Lore, vingert Daniëlle en neemt met geweld Nicole. Hij drinkt, slaat Katrien. Katrien wil dat hij zich laat behandelen. Ze ziet hem graag maar wil hem uiteindelijk niet meer zien. Ze sist hem zelfs toe dat hij zich ‘een vrouw met een lul’ moet zoeken. Georges tracht afstand te houden van de groep, en ridiculiseert hun extreem rechtse sympathieën, maar roept agressie op; er wordt gevochten, en zo maakt hij willens nillens toch deel uit van de gehate groep, wordt aan die groep gelijk. Hij slaat zelfs met een stalen staaf naar Franky – de lievelingszanger van Max – en naar Fred. Franky’s rechteroog is niet meer te redden. Hij, de man ‘zonder kloten’, projecteert zijn oedipale moederband op Franky. Trouwens: wat is de betekenis van Georges’ nachtmerrie, waarin zijn moeder wordt kaalgeschoren en zijn vader in een apenkooi op zijn berechting wacht? Collaboratie en repressie. ‘Georges als collaborateur, net zoals iedereen.’ De door hem aangestoken brand in de nacht van de waarheid heeft de natuur gezuiverd. Maar Georges blijft volgeslibd met zelfhaat, schuld en schaamte dat hij bestaat. Hij wordt gecolloqueerd.

Verandert het korte derde deel van de roman, ‘Gij’, dat zich bijna twintig jaar later afspeelt, daar nog wat aan? Ja en nee. Dat blijkt uit de brieven die Donald aan zijn vader, en Katrien aan haar man schrijven. Donald en Katrien hebben Georges elke zondag in de instelling bezocht. Toen Georges tijdelijk weer naar huis mocht, heeft Donald nooit gemerkt dat hij naar hem keek. Hij heeft nooit een gezin gehad, en nu is het te laat. Georges is aan het verdwijnen. Maar “absurditeit troost me, net zoals jouw compleet zinloze bestaan mij op een of andere manier ook troost verschaft”, schrijft Donald.

Katrien schrijft Georges ook een brief. Ze heeft een groot schuldgevoel: aan de Costa Brava zat iedereen op de feestende maar zinkende Titanic. Ze verwijt zich ook haar handtekening om Georges te laten opnemen. Ze heeft gedaan wat de groep ('wij') vroeg, alsof ze geen ik had. De groep stoot uit wie het machtsevenwicht in die groep kan verstoren, en zij heeft daarin meegespeeld. Wij, niet jij, Georges. Haar Georges: kalmeringsmiddelen, isolatiecel, elektroshocktherapie. Dan de thuiskomst. De onmogelijkheid om hem uit de duisternis te halen waarin hij zich heeft verscholen. Ongeneeslijk. Terug in de instelling. Katrien wordt getroost door Max en nadien door een jeugdvriend, Roland, een tandarts die ook aan de Costa Brava was. Georges schrijft haar brieven. Maar waren zij beiden van in den beginne geen leugen?

Georges krijgt kanker, en wordt verzorgd door Nicole, die nu verpleegster is, en twintig jaar later door niemand wordt herkend. De groep van de Spaanse berg was gebaseerd op 'geërfde idealen en zwart geld'. Vic is dood, Max werd opgepakt met twee kilo coke. Nu is 'die trieste aap' Flor de grote denker van een partij die zwelgt in een slachtofferrol. Wij, niet jij. Zelfbeschikking: 'een hoer met zoveel pooiers.'

Nicole neuriet voor de stervende Georges *La Bohème* van Charles Aznavour. *'On était jeunes, on était fous.'*

"Gij moogt", Georges. Het is tijd dat je vertrekt. Ik ben bij je.

'Wat wordt er onthuld, wat wordt er onafgebroken onthuld?' Dat er misschien toch een wij bestaat, zonder maskers. Zonder 'doublethink'."

Val zonder boven en zonder beneden

'Doublethink' speelt een grote rol in de roman *Vrije val* van Juli Zeh. Als Sebastians zoontje Liam in 2007 verdwenen is, krijgt de vader te horen dat hij Dobbeltling uit de weg moet ruimen om zijn zoon levend terug te krijgen. *'Dobbeltling moet weg.'* Sebastian, professor fysica in Freiburg en specialist in de nanotechnologie, vindt dat niet zo erg, want zijn vrouw Maike is op de wielclub bevriend geraakt met die Dobbeltling. En de opdracht tot de moord heeft misschien te maken met het artsenschandaal: in de universiteitskliniek bloeden hartpatiënten dood tijdens de operatie, want er wordt geëxperimenteerd met niet-goedgekeurde medicijnen die de bloedstolling remmen.

Daar werkt Dobbeltling als anesthesist op de afdeling van Schlüter, die als verdachte is aangemerkt. Dobbeltling wordt dan de (dode) zondebok van de hele affaire. Pas later beseft Sebastian dat met de zin *'Dobbeltling moet weg'* door de opdrachtgever eigenlijk wordt bedoeld *'Doublethink moet weg.'* Eerst terug naar de ontvoering en de moord. Sebastian is met Liam op weg naar een padvindingskamp in Bregenz. Bij een wegrestaurant laat hij Liam slapend in de auto achter. Bij zijn terugkeer is de auto verdwenen. In de telefoon hoort hij *'Dobbeltling moet weg'*, als een voorwaarde om Liam nog levend terug te zien. Later staat zijn auto opnieuw op de parking, maar zonder Liam en diens bagage. Gelukkig voelt Sebastian geen medelijden met zijn toekomstige slachtoffer, maar haat. Hij weet waar Dobbeltling oefent met zijn racefiets, spant een staalkabel. Dobbeltling wordt letterlijk onthoofd. Via het onderzoek van de jonge Rita Skura, commissaris van recherche van Freiburg, komen we te weten dat Dobbeltlings hoofd 'als een rekwisiet uit een spookhuis' in een takkenvorm geklemd zit, en dat de kleren van de moordenaar in een gft-bak werden gedeponeerd. Sebastian is in vrije val. Hij zou graag de hele wereld, zijn nachtmerrie, met één klap tot zwijgen willen brengen, maar hij suist naar beneden. En als hij de bodem van zijn ongeluk heeft bereikt, en zich opmaakt om weer omhoog te klauteren, zit hij nog maar in de wachtkamer van de eigenlijke catastrofe. Sebastian ziet het gebeuren: zijn arrestatie, Maikes afschuw en de instorting van zijn ouders, het verlies van zijn gezin, wroeging, een jarenlange gevangenisstraf. Motieven zijn er genoeg: het artsenschandaal; een farmaceutisch bedrijf dat een reputatie en vele miljarden te verliezen heeft.

De politie komt inderdaad bij Sebastian terecht, maar alleen omdat hij na vier dagen aangifte heeft gedaan van Liams ontvoering. De politie doet een huiszoeking. Liam belt zijn vader op vanuit het kamp, zonder een zweem van paniek. Wat is er gebeurd? Wie heeft Liam naar zijn kamp gebracht? Liam heeft geslapen, en werd wakker in een bed in het kamp... Sebastian verneemt pas later de waarheid, en die heeft te maken met 'doublethink' en met zijn bevriende kwantumfysicus Oskar, die aan een nieuwe deeltjesversneller werkt in CERN, Genève.

Al tien jaar komt Oskar op bezoek bij de familie van Sebastian in Freiburg, elke eerste vrijdag van de maand. Sebastian ontwikkelt zich tot een goede echtgenoot en een liefhebbende vader. Hij is de jongste

hoogleraar van zijn faculteit. Zijn vrouw Maike runt een galerie voor moderne kunst in de stad, en ze is voor de kunstenaars zowel manager als model. Ze houdt van fietstochten en klimpartijen, en het gevoel van vrijheid: 'zo snel zijn dat je aan jezelf ontsnapt'. Het noodlot weerstaat ze door het aanleggen van bezwerende lijstjes. En daar de ontmoetingen met Oskar nog bovenop, als zij en hij licht dronken dansen, 'gewiegd door wijn en vermoeidheid', en Sebastian in het fauteuilkussen graaft als zocht hij naar een hendel 'die kan verhinderen dat dit moment wegglijdt'. Moment van epifanie.

Maar er is, ook zonder de latere fatale gebeurtenissen, een donkere kant aan het bestaan. Sebastian is geobsedeerd door de theorie van de 'parallele werelden' en weet bij het ontwaken niet in welke wereld hij zich bevindt.

Midden in zijn gezin lijkt Sebastian dan door een fout in een vreemd universum te zijn terechtgekomen. Het verschrikkelijke gevoel dat hij in zijn eigen leven alleen maar te gast is, kent hij al lang. Sinds de geboorte van Liam zijn er ogenblikken waarop hij zich een bedrieger voelt, alsof hij is binnengeslopen in een geluk dat hem niet toekomt en waarvoor hij zal worden gestraft.

Maar als Sebastian in vrije val is, komt Maike lang na middernacht naar hem toe, op haar blote voeten als een klein meisje. Klein en breekbaar, maar toch helend.

Is de vele-werelden-interpretatie iets waar Sebastian zich – weliswaar als fysicus – in zijn vrije tijd mee bezig houdt, dan is zijn vriend Oskar een echte kwantumfysicus, die zich ten doel heeft gesteld de kwantummechanica te verbinden met de algemene relativiteitstheorie. Hij werkt aan een 'Theory of Everything' en wil niet minder dan, in het spoor van Einstein, Planck en Heisenberg, 'een portie onsterfelijkheid' verwerven. Intussen is duidelijk dat hij in de voetsporen treedt van Stephen Hawking, wiens naam slechts heel terloops wordt vermeld. Ik zal straks de opvattingen van Sebastian en Oskar toetsen aan die van Hawking, aan de hand van diens *Een korte geschiedenis van het heelal*. In elk geval verwijt Oskar Sebastian een zeker amateurisme, maar Sebastian is 'de enige mens die hij met plezier in zijn buurt verdraagt'. Beide vrienden hebben elkaar gezworen dat er tussen hen nooit iets zal veranderen, maar zoals elke eed, is ook deze voorlopig. Oskar is beroemd als wetenschapper 'om zijn theorieën

over het wezen van de tijd, maar zijn dandyesk gevoel voor stijl maakt zijn leven ondraaglijk. Hij houdt niet van tacteloosheid, gewichtigdoenerij, het leedvermaak van domme mensen. 'Een aanslag op de goede smaak is voor hem de wreedste daad van geweld.' Te gronde neemt hij het niet dat de mensen hun zijnstoestand – ze bestaan uit protonen, neutronen en elektronen – niet met waardigheid kunnen dragen. Hij weet dat de grenzen van zijn persoon verdwijnen 'in de grote deeltjeswerveling', maar het gevoel dat hij zich onder de andere mensen mengt maakt hem niet gelukkig. Hij voelt zich geïsoleerd, heeft het idee zich van eeuw te hebben vergist – Einstein en Bohr missen hem bij het debat –, en verdraagt moeilijk zijn eigen tijd, gekenmerkt door domheid, hysterie en huichelarij. Wetenschap is voor hem een spektakel, en hij houdt van de roes van de encensering van de kosmos.

Waarom beschouwt Oskar zijn vriend Sebastian wetenschappelijk gezien als een 'afvallige'? De theorie van de parallele werelden, het multiversum, zegt dat een systeem gelijktijdig alle toestanden aanneemt 'die binnen de specifieke waarschijnlijkheden mogelijk zijn'. Geen enkele schepper zou dan een beslissing hoeven te nemen. 'We zijn er gewoon omdat alles wat op een of andere manier mogelijk is, op een of andere manier ook bestaat.' De tijd is geen doorlopende lijn, maar een reusachtige stapel universums. Oskar vindt dat als natuurwetenschappelijk uitgangspunt onbruikbaar, en een goedkoop antwoord op een metafysische vraag. De theorie wordt ook geassocieerd met 'doublethink', het langs twee sporen denken, het accepteren van tegenstrijdigheden, het zich voorliegen. Oskar bespot Sebastian zelfs, als die de 'theorieën van de tijdmachinemoordenaar' verklaart. Die vijfvoudige moordenaar beweert dat hij uit het jaar 2015 naar 2007 was gereisd om de vele-werelden-interpretatie te bewijzen: want in 2015 zijn de vijf slachtoffers in blakende gezondheid. Het was dus mogelijk om in het verleden in te grijpen zonder daarmee het heden te veranderen. Net zoals Oskar toont Stephen Hawking aan dat tijdreizen naar het verleden onmogelijk zijn. Ook heeft hij vele bezwaren tegen de theorie van de parallele werelden. Ik bespaar u de uitleg. Maar het is wel duidelijk dat Oskar Hawkings passie deelt om ooit een 'Theory of Everything' over ons heelal op te stellen. Die theorie zal ons volgens Hawking toelaten *"deel [te] kunnen nemen aan de discussie over de vraag waarom wij bestaan en waarom het*

heelal bestaat. Als we daarop het antwoord vinden zal dat de uiteindelijke overwinning zijn voor het menselijk verstand, want dan zullen we weten hoe God denkt.” Hawking zelf denkt aan een unificerende snaartheorie, die geen interne tegenstrijdigheden vertoont en het bestaan mogelijk maakt van zulke ingewikkelde structuren als de mens ‘die onderzoek kan uitvoeren naar de natuurwetten en vragen stellen over het wezen van God’. Oskar tracht net zoals Hawking filosofische kwesties aan te kaarten vanuit en voorbij de wetenschap. Hawking vindt het jammer dat wetenschappers zich alleen met hun vakgebied bezighouden, en dat filosofen onvoldoende de nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen beheersen om op die ontwikkelingen door te denken. Want zelfs als er één unificerende theorie mogelijk is, en die wordt beschreven in een verzameling regels en vergelijkingen, dan blijven de filosofische vragen overeind, meer dan ooit. Hawking: *“Wat blaast er leven in de vergelijkingen en vormt een heelal dat ze kunnen beschrijven? De gebruikelijke benadering van de wetenschap om een wiskundig model op te stellen kan geen antwoord leveren op de vraag waarom er een heelal zou zijn dat door het model wordt beschreven. Waarom neemt het heelal de moeite op zich om te bestaan? Is de unificerende theorie zo dwingend dat ze haar eigen bestaan opwekt? Of is er een schepper nodig, en zo ja, heeft hij enige andere invloed op het heelal? En wie schiep de schepper?”*

Kortom, Oskar had Hawking kunnen zijn, een religieus agnost die werkt aan een unificerende ‘Theory of Everything’. Sebastian freewheelt op wetenschappelijk betwistbare theorieën.

Maar wie ziet wat? In haar zevendelige roman last Juli Zeh enkele alwetende interventies in (*“Het is de laatste gelukkige avond in deze woning, en meer nog dan voor de anderen is het voor Sebastian pure genade dat een mens niet in de toekomst kan kijken”*), maar meestal houdt ze het bij een ‘objectief’ vertelperspectief, en laat ze de personages focaliseren: de lezer kijkt door hun ogen, vanuit hun bewustzijn mee: Sebastian, Oskar, Maike, Rita Skura en ook Riet, de oud-docent van Rita Skura en nu hoofdcommissaris recherche van Stuttgart. De waarnemer ‘maakt’ de realiteit. Riet – die zo dadelijk een hoofdrol krijgt, en overigens in het Duits ‘Schilf’ heet, de titel van Zehs roman – zoekt een ‘brontekst’ achter de zichtbare ‘gebruikersinterface van

het dagelijks leven.' De term 'brontekst' verwijst naar Riets opvatting dat de werkelijkheid een schepping is, 'die elke seconde in het hoofd van elke waarnemer wordt geboren, dus *op de wereld gezet*'.

Zo maakt de lezer mee hoe Sebastian en Oskar ondanks zichzelf haast van rol verwisselen, en elkaar zo deconstrueren. Sebastian ziet – ook onder invloed van Oskar – in dat hij op wankel basis filosofeert, 'een doodlopend straatje', maar hij kan niet terug. Hij haat die wetenschappelijke impasse, en als hij moet kiezen tussen Maike en de fysica, wordt het Maike. Maar verderop in de roman vraagt hij zich af of hij nog ver verwijderd staat van Oskars opvattingen. Zijn theorie van de vele werelden komt niet overeen met zijn ervaring van tijd en ruimte. Hij beweegt zich niet in diverse universums, maar in *"één enkele kosmos, een oorverdovend gesuis, waarin hij behalve zijn eigen aanwezigheid ook die van andere entiteiten voelt"*. Maike, Liam, Oskar, hij zelf... ze zitten verweven *"in een tapijt van stromingen waarin materie en energie inderdaad identiek zijn"*.

Omgekeerd bezondigt Oskar zich aan 'doublethink', speelt hij met parallelle werelden, weliswaar om Sebastian te ontmaskeren, die intussen zichzelf al heeft ontmaskerd. Riet redt Sebastian, die als een woesteling tekeergaat en zelfmoord wou plegen, omdat hij in zijn onderzoek naar de moord op Dobbeltling ook Sebastians vriend Oskar een rol toebedeelt. Hij noemt diens actie 'een meesterstuk van de wreedste misdadiger die er op aarde rondloopt'. Het is Oskar die Sebastian een lesje wou leren en de ontvoering van Liam in scène zette. Met 'Dobbeltling moet weg' bedoelde Oskar eigenlijk dat 'doublethink', de multiwereld, uit Sebastians brein moest verdwijnen. Oskar heeft een parallel universum gecreëerd: Liam werd ontvoerd en tegelijk ook niet. 'Sebastian moest inzien wat het betekent als je niet van de werkelijkheid op aan kunt'. Oskar vermoedde dat Sebastian de stem van zijn secretaresse aan de telefoon zou herkennen, en het spel zou doorzien, maar het toeval richtte 'een monument voor zijn wreedheid' op. Riet wil niet 'die onzin van parallelle universums' in eer herstellen, maar wel Oskar plaatsen voor zijn verantwoordelijkheid. Terzijde: ook het artsenschandaal is door het lot in rook opgegaan: een leerling-verpleegster gaf voor de operatie bloedverdunners in plaats van de voorgeschreven kalmeringsmiddelen. Riet, die over enkele weken van een hersentumor zal sterven, wil de orde herstellen:

als Oskar bekent, heeft Sebastian een goede kans op vrijspraak. Riet wil Oskar voor zijn 'innerlijke rechter' brengen. Oskar gaat naar de afspraak, de plaats van de moord. De reconstructie is overtuigend. Het hoofd van Dobbeltling rolt hem tegemoet. Hij breekt, en roept uit: "*Sebastian! Jij bent niet de grote meester in doublethink geweest. Dat was jammer genoeg ik.*"

Nu de wetenschappers op hun grenzen stoten, Sebastian op zijn wetenschappelijke grenzen, Oskar op zijn ethische grenzen, zal de stervende Riet troost brengen. Welke brontekst leest hij als zijn hersenen scheuren? Hij hoopt dat zal gebeuren wat hij even heeft geproefd bij Julia: 'dat alles ophoudt, de pijn, het gepieker, de hele menselijke dwang tot voortdurende innerlijke berichtgeving over het eigen bestaan'. Dat hij zal openvloeien in een groter unificerend geheel (zijn gedachten waren steeds gesplitst; ook 'doublethink' dus; steeds stond er: 'dacht de commissaris, denkt de commissaris'). Dat hij niet langer de 'ceremoniemeester van de catastrofe' zal zijn. Dat hij 'door het gat in zijn voorhoofd' weg zal vliegen, en 'een definitieve verbinding aangaan met het tijd- en ruimteloze netwerk van het universum'. 'Er is iets dat naar de vrijheid streeft, dat wil uitbreken uit de gevangenis waarin het veel te lang is gegroeid.'

Riet verliest zich in een val 'zonder boven en zonder beneden'. Iets wringt zich naar buiten. 'Het rilt, spreidt zijn vleugels, verspreidt een iriserend licht van onaardse schoonheid, mooier dan alles wat Riet ooit heeft gezien.' Alles wordt een partituur.

Doublethink moet weg.

- * Hawking werkte voor dit boekje samen met Leonard Mlodinow. Het boek is niet te verwarren met *A Brief History of Time* (in het Nederlands vertaald als *Het Heelal*), dat Hawking in 1988 publiceerde

Hugo Bousset is emeritus hoogleraar. Een licht gewijzigde versie van deze tekst verscheen in *Vurige Tongen* bij Meulenhoff, Amsterdam, 2011

WIJ ZIJN STOF

ANDRÉ OYEN

“Maar nu besef ik dat ook redelijkheid een verblindende kwelduivel kan zijn, die minstens evenveel schade kan berokkenen als lust, drank of drugs. Mijn handtekening op het papier dat er voor zorgde dat jij werd opgenomen, was zo’n uiting van redelijkheid. En er is geen dag voorbij gegaan dat ik mezelf die handtekening niet heb verweten. Wat bezielde me? Ja ik kan me verschuilen achter een ‘wij’, achter het feit dat ik toen omgeven was door mannen die meenden dat het niet anders kon. Maar zij hoeven niet met die handtekening te leven, ik wel.”

Hij had ons lang laten wachten, omdat hij zich tien jaar lang had toegelegd op theater en film. Schreef onder meer *Diep in de Aarde*, *Dieper in Uw Gat* voor de KVS (seizoen 2001-2002), *Mood on the Go* voor Het Toneelhuis (2003-2004) en *Uw Darmen: een Marktonderzoek* voor NTGent (2006-2007). Maar het proza liet hem toch niet los. In 2009 verscheen eindelijk *Wij* (het eerste deel van een trilogie).

In het eerste deel van *Wij* draait alles rond Georges, een cartoon-tekenaar die een hoop demonen te bevechten heeft, en zich aan de groep – zijn gezin, zijn vriendenkring, zijn wereld – probeert te onttrekken. Hij kropt alles op tot uiteindelijk dé grote explosie komt die nefast is voor hem en zijn omgeving. In plaats van te ontspannen, laaien de spanningen hoog op wanneer dingen die onder de oppervlakte lagen te sudderen genadeloos ontbloot worden.

Een brand in het Spaanse vakantieverblijf verschroeit de protagonist, in al zijn eerlijke waanzin, terwijl de hypocriete bende zich in een zogenaamde broederband, met heel wat donkerbruine trekjes, verenigt. Geld stinkt niet... Wij versus hij, zondebok en geflipte dronkaard die volgens hen geen recht meer heeft op zelfbeschikking. “‘Zelfbeschikking’ is een woord als een hoer met zoveel pooiers, de een wat radikaler dan de ander.”

Drie delen telt *Wij*, respectievelijk ‘Zij’, ‘Wij’ en ‘Gij’ genoemd. *Wij* is een monument van een roman die je inpakt van a tot z. Een schouwtoneel vol venijnige personages en andere menselijke kwalen. Nee, het leven gaat niet over helen. Er is geen pad, er volgt geen inzicht.

Hij voelt zich net zoals zijn vader die ooit meende iets uit een boek te hebben geleerd. Er valt niets te leren. De hoop op transformatie is een leugen. Verzaak alles wat je ooit als essentieel beschouwde. “Ik ben maar een ding,” zegt hij hardop, “een penis.” Onnozel of niet, daar zal hij het moeten mee doen.

Wij is een heel sterk werk dat leest als een thriller maar nergens toegeeft op de kwaliteit van literaire vaardigheden.

“Het gaat niet meer over het vergaren van materie, het gaat nu over ieders reputatie.”

Winst, het tweede deel van de trilogie voert Donald op, de zoon van Georges uit *Wij*, als (anti)held en centraal personage. Donald is een niet zo succesvolle kunsthandelaar die tegen beter weten in in zijn eigen kwaliteiten en zijn eigen mogelijkheid tot slagen blijft geloven. Plum, een stinkend rijke diamantair, engageert hem om een grootse tentoonstelling op te zetten in Berlijn. Maar de hele aanvankelijk verleidelijke onderneming boort Donald helemaal de grond in. Hij speelt zijn geliefde kwijt, verliest zijn greep op zijn zoon en ziet de nachtmerrie van een bankroet naderen. De vertwijfeling is haast apokalyptisch.

De auteur heeft zijn roman in een niet al te verre toekomstige tijd gesitueerd: de financiële en economische crisis heeft gewoed, Europa is enkel nog een vlag en er wordt betaald in euromark. Het systeem is in elkaar gestuikt, maar het is niet duidelijk wat er in de plaats moet komen. Ook de Occupy-achtige vergaderingen van de kunstenaars die Olyslaegers opvoert, brengen niet direct antwoord, maar wel zelfbegoocheling.

Winst is zowel een ode aan, als een duivelse analyse van de kunst. De auteur vermengt tragedie en protest in een stijl en woordkeuze die nog krachtiger dan in *Wij* de lezer overvallen. In *Winst* voegt de auteur ook gretig smartphones, apps, en statusupdates in, en springt hij moeiteloos om met het jargon van deze moderne communicatiemiddelen. “Het uur nul komt eraan. Voor jou en alleman. Wie weet klaart de dageraad aan de kim,” lezen wij in *Winst*. En of deze wens (of verwensing) wordt opgeklaard vernemen we misschien in het einde van deze trilogie.

Jeroen Olyslaegers heeft voor zichzelf de lat heel hoog gelegd, want na *Wij* en *Winst* verwacht de lezer uiteraard het boeket van een

literair vuurwerk. Maar wie het theaterwerk of de polemische columns van de auteur een beetje volgt, is er best gerust in dat de derde W het sluitstuk wordt van een overrompelende, duistere literaire wandeling.

André Oyen is hoofdredakteur van *Ansiel*. Deze korte bespreking verscheen eerst in *Ansiel* op 20 oktober 2009

DE VERSTILDE EN HET BEEST

LUKAS DE VOS

Jeroen Olyslaegers ging na zijn studies Germaanse aan de slag bij het Louis Paul Boon Centrum aan de toenmalige UIA. Toen al raspte het bij hem. De academische wereld, de hoogdravende en verdovend aseptische omgang met het arbeiderssidoom van de Aalsterse ‘vieze man’, stonden mijlenver van de dagelijkse omgang die Boon had met zijn blote madammen, zijn Boontjes voor *Vooruit*, zijn platvloerse grapjes en kafeepraat, en zijn frustratie om niet voor vol aangezien te worden. Aanstellerij, die benadering, vond Olyslaegers. De samenwerking met Kris Humbeeck verliep dan ook eerder stroef.

Toch is het langs Humbeeck en Mark Holthof om dat ik voor het eerst met Jeroen in contact kwam. Ik had hem gemist als student, want ik vertrok als wetenschappelijk medewerker in 1982 van de instelling, en deed heel andere dingen – merkwaardig genoeg in het theater toen, met Herman Gilis, Pol Dehert en Mark Holthof. In die tijd leidde ik ook het semiotisch tijdschrift *Restant*, dat met meer lef, gezwollenheid en ambitie tegen de gezapigheid van het letterkundig bestel aanschopte dan goed was voor volwaardige aanvaarding in de gepaste kringen. De bibliografische bijbel van Roemans & Van Assche schrapte het blad zelfs voor ekscerpering omdat het zijn literaire aanpak ver te buiten ging. Filmtheorie, esthetika, filosofie, wetenschapsgeschiedenis, journalistiek, analyse van strips, het zat in de jaren tachtig en negentig allemaal al verweven in het aanbod. Terugblikkend op de ruim 20 jaargangen van het blad, dat in 1971 ontstaan was als orgaan de dichterlijke “Nieuwe Degeneratie”, blijkt nu pas hoe vernieuwend, uitdagend, en hoe gefundeerd de bijdragen met de jaren gegroeid zijn.

Olyslaegers is daar zijdelings bij betrokken geweest, als spandienstige van Humbeeck. Samen met hem (en ik vermoed dat hij het eigenlijk redactionele werk deed, want van zijn eigen hand is geen artikel opgenomen) bracht hij het dikste nummer van *Restant* ooit uit. Een essaybundel met de uitdagende titel *Schrikkelijk Spoorweg Ongeluk* (XIX, 2/3, 1991). Olyslaegers ging zijn eigen, eenzame, kop-pige weg. Ik zag hem wat later opduiken in de kolommen en de re-

daktie van een ander blad waar ik in de beginjaren had aan meege-
werkt, *Andere Sinema*. Misschien was het daarom dat mij later werd
gevraagd om tijdens het kulturele jaar 1993 enkele teksten af te staan
voor *Literatuur & Vertoog*, het intellectuele geweten van de Stad in
die hoogdagen van geestelijke en artistieke vernieuwing. In *Het Vel
van Cambyses, II: Fragmenten van een Kritisch Vertoog over Theater,
Dans, Opera, Fotografie, Film, Televisie en Video 1940-1993*, liet ik
vreemd genoeg twee andere teksten opnemen: “Bloedeloos zonder
Bodem” en “Het Zittend Gat”. De inhoud doet niet ter zake. Maar ze
kwamen wel uit een ander, alternatief, en al lang ter ziele gegaan
tijdschrift, *De Nieuwe Filmgids*. Dat was het orgaan van het Filmhuis
waar begin jaren tachtig Rik Duterne de eindjes aan elkaar knoopte
(maar wel Fassbinder, Greenaway, Schlöndorf en anderen op de fes-
tivals kon lanceren). Het blad werd rechtgehouden door Frank Van-
derkinderen (nu drijvende kracht van Cinema Zuid) en mijzelf. Hoe
dan ook, de staalkaart van dwarsliggend denken in *Het Vel van Cam-
byses* werd samengesteld door Bart Verschaffel, Marck Verminck en,
jawel, Jeroen Olyslaegers. Sindsdien heb ik hem meer van ver dan
van nabij gevolgd, maar nooit zonder een warme neiging hem te
ondersteunen.

Olyslaegers koppelt namelijk de wildheid van leeuwenmanen (ook
letterlijk) aan de verstilling van de gevoelige man. Bij het doorblade-
ren van een reeks columns die ik heb uitgeknipt, stootte ik op dit
ontregelende contrast. Ik vergelijk zijn stuk over het verwerpelijke
lobbywerk van voedselmanipulator Monsanto (23 mei 2013) met een
schroomvallig stuk over het nakende heengaan van zijn schoonmoe-
der (24 april 2014).

Woede kookt over als hij zich opwindt over de onbevraagde grof-
heid van het Italiaanse concern. Een brullende leeuw is hij die
schreeuwt om “download consciousness now”. Een makke, geslagen,
kwetsbare welp wordt hij in het aangezicht van het onvermijdelijke,
en de onzegbare kracht die uitgaat van een geliefde die zich sterker
houdt dan de mensen die haar omringen. Die moeder die niet van
terminale behandeling wou spreken om de kinderen te sparen, even-
min van palliatieve stervensbegeleiding. Wel van de “verbeterkamer”.
Zo is het ook, als alle schijn en opsmuk wegvallen, en je naakt voor
de zelfspiegel staat. Olyslaegers krijgt de krop in de pen. “In een

‘verbeterkamer’ kunnen verpleegkundigen hun patiënt perfect lezen, staat zijn of haar comfort centraal, en tegelijk wordt de familie daar ook opgevangen en zijn ook zij leesbaar in de ogen van hulpverstrekkers en worden ze liefdevol bijgestaan.” Zelden stond een bekentenis van onmacht en verbondenheid zo stuntelig onomwonden afgedrukt. A.F.Th. Van der Heyden had een fors boek nodig om met zichzelf in het reine te komen na de dood van zijn zoon (*Tonio*, 2011). Olyslaegers legt de onontkoombare, onbegrijpelijk tragiek eenvoudig neer in enkele flarden van een voorbijvliedend krantenstukje. Ik heb het bewaard. Het is niet verloren gegaan, dat verdriet, die menselijke band.

Hoe anders wordt Olyslaegers als hij uit zijn geworpenheid in het bestaan treedt, naar buiten kijkt, en boos wordt om alle lamlendigheid. Als “de naderende dood een krachtig medicijn tegen onzin” is, dan is het niet minder waardevol de waanzin te bestrijden. Waanzin van blindheid. Waanzin van desinteresse. Waanzin van omkoperij. Waanzin van onverantwoordelijkheid. Waanzin van hebzucht. Genetische manipulatie van gewassen is de doos van Pandora. Je weet waaraan je begint, je weet nooit waar je eindigt. Wat voor de een “plantveredeling” heet, drijft de ander tot een vergiftigingsobsessie. Tussen die twee uitersten geldt maar één wet: woeker. Want “juristen beweren dat een bedrijf als Monsanto zelfs bij milieuproblemen of bedreiging van volksgezondheid haar goddelijke gang mag gaan”, stelt Olyslaegers. Hij gebruikt een understatement. Het is de Monsanto-lobby die politiek uitkoopt, het zijn handelsverdragen met de vs die ongecontroleerde uitwassen rechtvaardigen, het is ontkenning van een belast verleden dat voor veralgemeende verblinding zorgt: “Monsanto, een bedrijf dat ons al geteisterd heeft met de commercialisering van dioxine (en het ontbladeringsmiddel Agent Orange, dat een genocide in Vietnam veroorzaakt heeft), PCB’s, DDT, groeihormonen, herbiciden en de laatste decennia zeker ook genetisch gemodificeerde soja, maïs en katoen.”

Ik ben geen ekofundamentalist. Maar verantwoorde wetenschap laat zich niet betalen door doorgedreven handelsreizigers, noch door gewetenloze spekulanten. Er zijn wel degelijk onderzoekers die grondige voorzorgen nemen. Ik heb zelf de plantages van Van Montagu op Kuba bezocht, en weet waarover ik spreek. Alleen weiger ik mee te gaan in de logika van “de praktijk zal wel uittesten wat de gevolgen

zijn”. Olyslaegers denkt daar net zo over. Vooral omdat opgelegde veralgemening van die monopolievorming de doodsteek betekent voor keuterboeren over de hele wereld. Olyslaegers’ maag draait om als hij het lot van de Indiase katoenboeren beschrijft. “De zaden die ze kochten zijn steriel geworden (en dienen dus jaar na jaar opnieuw te worden gekocht) en leveren niet meteen het betere produkt op dat hen werd beloofd. Al 200.000 wanhopige boeren stapten daarom al uit het leven.”

Dat is de werkelijkheid die wij bij de kleine man onder ogen moeten zien. Dat is wat Olyslaegers als schrijver en agitator drijft. Wie ogen heeft, zie. Wie oren heeft, luister. Olyslaegers gebruikt ter waarschuwing zijn vaste openingszin: “Alles zal worden onthuld, o lezer. Het is gewoon een kwestie van tijd.”

Dat is niet het pessimisme van Cato de Oudere, “et ceterum censeo Carthaginem esse delendam”. Het is de nuchterheid van een man die weet, en uitzinnig raakt door onbegrip. Laverend tussen grenzeloze liefde voor de man in de straat, voor de dompelaar, en radeloosheid om genadeloos voortwoekerende domheid, rest hem maar één uitweg: de schreeuw. Hopelijk mag die volstaan om de strijd op leven en dood tussen arrogantie en democratie in het voordeel te doen kantelen van het gezond verstand. Grootmenselijkheid kun je niemand ten kwade duiden.

“IEDEREEN WIL EEN TABULA RASA”

KARL VAN DEN BROECK

Vroeger schreef Jeroen Olyslaegers postmodern proza dat bulkte van de ironie. Daarna ging hij tien jaar theater schrijven. In 2009 publiceerde hij de roman *Wij*. Het vervolg, *Winst*, is een gelaagd en met kracht geschreven boek waarin de eurocrisis, het failliet van de kunst, de liefde én... de alchemie met elkaar verbonden worden.

In *Winst* maken we kennis met Donald, die jaren geleden furore maakte als promotor van de Netwerkgeneratie, een kunstenaarsgroep die zich afkeerde van het gecorrumpeerde kunstwereldje en het internet gebruikte om kunst te tonen. Net wanneer zijn vrouw Amanda hem heeft verlaten en zijn zoon Angelo bij haar wil intrekken, wordt hij door een diamantair benaderd. Hij moet in opdracht van de Neue Europäische Bank een grote expo organiseren rond de Netwerkgeneratie. Het zijn beroerde tijden: de euro is gecrasht en op steeds meer plaatsen steekt het verzet de kop op. Berlijn is in de greep van de Positief Autonomen die in de stad een vrijplaats hebben gebouwd. Ze verbouwen graan en fruit in oude parken en er lopen everzwijnen en herten door de stad. En passant wordt Donald verdacht van de moord op de minnaar van zijn ex-vrouw. Het verhaal culmineert in de vernissage van de tentoonstelling. Die vindt plaats in het gebied van de Positief Autonomen waar een ark is gebouwd, pal op de plek waar vroeger een supermarkt stond (knipoog!). Tegen deze achtergrond laat Olyslaegers zijn personages praten over de grote vraagstukken van deze tijd: het einde van de ironie, de behoefte aan collectieve actie en aan eenheid, het failliet van de kunst, de relatie man-vrouw... Het resultaat is een intrigerend en confronterend boek. Razend knap is hoe Olyslaegers een tweede laag onder dit boek schuift: die van de alchemie. Deze oeroude ‘geheime wetenschap’ is dé sleutel tot het boek. Alchemisten waren niet zozeer op zoek naar een manier om goud te maken. Hun ‘Grote Werk’ moet metaforisch bekeken worden. Ze wilden het hogere met het lagere verbinden; het vrouwelijke met het mannelijke. Deze spirituele zoektocht is ook die van Jeroen Olyslaegers zelf.

U hebt 10 jaar lang theater geschreven maar sinds een paar jaar schrijft u weer proza. Waarom?

“Ik ben toevallig in het theater gerold. Ik had het na *Open gelijk een mond* (1999) ook wel gehad met proza. Het experiment verhinderde me om te zeggen wat ik wilde. Ik ben dan begonnen aan een filmscenario over de Koningskwesitie, samen met Harry Kümel. Van die man heb ik toen veel geleerd. Hij was mijn mentor. Ik ging veel klassieker schrijven en leerde van hem de kneepjes van het vak.”

Donald zegt ergens “dat je na jaren van eigenzinnigheid gedwongen wordt om te proberen zaken te doen zoals iedereen ze al eeuwig heeft gedaan”.

“Inderdaad. Als jonge auteur dacht ik dat ik iets kon maken dat al het oude overbodig zou maken. Door samen te werken met Kümel kon ik eindelijk weer teruggaan naar het jongetje van negen in mij dat luistert naar de volwassenen die verhalen vertellen. Ik zette het post-modernisme opzij. Ik wilde met *Wij* een politieke roman schrijven over het Vlaams-nationalisme, maar het is uiteindelijk ook een boek over mezelf geworden.”

Toch schrijft u in het boek: “Kunst is het enige wapen tegen al te achteloze vervreemding.”

“In *Winst* voer ik een kunstenaar op, Zlogonje Djokovic. Hij was ooit sluipschutter in de burgeroorlog in Joegoslavië. Hij ziet het failliet van de kunst, maar toch wil hij blijven proberen om met kunst het systeem te lijf te gaan. Tegen beter weten in. Wat me nog het meeste treft is dat je kunst toch vaak gewoon consumeert. Je kunt geschokt zijn door een kunstwerk, maar dat gaat voorbij. Kunst is maar echt significant wanneer er een ‘voor’ en een ‘na’ is, wanneer je een ander mens wordt.”

Winst is een erg actueel boek. De (euro)crisis is overal aanwezig, de morele ontreddeing én de alomtegenwoordigheid van sociale media.

“Ik ben zelf een verwoed gebruiker van Facebook. Ik sta altijd versteld hoe moraliserend sommige mensen doen over nieuwe technologie. Ik weet wel dat we proefkonijnen zijn in een sociaal experiment, maar ik zweer bij Nietzsche en zijn amorele kijk. Facebook heeft iets vrij-

blijvends maar tegelijk herdefinieert het het begrip vriendschap. Het kan zowel mensen dichter bij elkaar brengen als mensen uitsluiten. Ik heb al twintig jaar geen televisie meer, maar wanneer ik bij vrienden kijk, ben ik soms gechoqueerd. Ik voel me vervreemd van wat veel mensen beschouwen als de werkelijkheid.”

Er zit een sterke spirituele dimensie in het boek. De alchemie, de revival van geloof, zelfs de Tempeliers komen om de hoek kijken.

“Vijf, zes jaar geleden ben ik heel andere dingen gaan lezen. Ik heb me – als leek – verdiept in de kwantummechanica en daaruit heb ik geleerd dat de exacte wetenschap zoals die door Newton op de kaart werd gezet eigenlijk in vraag kan worden gesteld. Newton was trouwens zelf een alchemist. We leven op een scharniermoment. De samenleving lijkt wel alle hoop verloren te hebben en als collectief kunnen we geen beslissingen meer nemen die de bedreigingen die we zelf hebben gecreëerd kunnen afwenden. Fukushima is daar het mooiste voorbeeld van. Misschien moeten we inspiratie putten uit dat prewetenschappelijke denken van onder meer de alchemisten. Ik heb het hier niet over al die new age-shit die ons tegenwoordig overspoelt. Maar de kern van het oude denken is duidelijk: er wordt gezocht naar eenheid, naar verbondenheid met anderen en met de planeet. De vervreemding is nu totaal en de tijd dat we die met ironie te lijf konden gaan is voorbij.”

In het boek schetst u een volksvergadering van de Positief Autonomen. Overlegdemocratie die doet denken aan wat StRaten-Generaal doet.

“Ik heb erg veel respect voor StRaten-Generaal. Ik heb me destijds ook bezondigd aan het klagen en zeuren op café. Maar die mensen nemen echt het heft in eigen handen en ze engageren zich om te proberen iets te veranderen. De volksvergaderingen van Occupy Wall Street, of Occupy Antwerp zijn voor buitenstaanders misschien steriel, maar men neemt zijn tijd om naar iedereen te luisteren en argumenten af te wegen. Dat is ware democratie. Onze generatie, die opgroeide in de periode tussen Vanden Boeynants tot X1, herontdekt stilaan weer het collectieve denken. Wij en onze ouders moeten natuurlijk verlost raken van het trauma van de vorige eeuw. Het was de laatste keer dat grote groepen zich geëngageerd hebben om een an-

dere samenleving te bouwen, maar het is wel geëindigd in de goelags en in Auschwitz. Mijn boek gaat niet over de ‘1 procent’ of de ‘99 procent’, het gaat over de ‘100 procent.’”

De meest lucide analyse van ons tijdsgewricht komt in Winst van... de bankdirecteur: “... de waanzin, het gebrek aan visie en het dwangmatig negeren van elk hoger plan. Het zal moeten uitwoeden.”

“De woorden van die bankdirecteur heb ik gehaald bij een esoterische Italiaanse fascistische denker: Julius Evola...”

Oeps...

(grijnst) “Hij introduceerde de metafoor: ‘de tijger berijden’. Je kunt die bezeten tijden vergelijken met een tijger die op ons afkomt. We kunnen weglopen of blijven staan. In beide gevallen worden we verscheurd. Of we kunnen op de rug van de tijger klimmen en hem berijden. Volgens de bankdirecteur zijn het de kunstenaars die de tijger berijden en ‘de wereld opnieuw heel maken’. Evola is een extreem dubbelzinnige figuur, daar ben ik me van bewust. Maar ik vind zijn latere werk fascinerend en confronterend. En de satiricus in mij kon het niet laten om zijn gedachten mee in het boek te loodsen.”

Ironisch genoeg geloven de kunstenaars in het boek geen snars van wat de man vertelt.

“Inderdaad. Zij beschouwen zich niet langer als de avant-garde. Toch hunkert iedereen – zowel de bankdirecteur als de kunstenaar – naar een tabula rasa. Ze hopen er allemaal beter van te worden. De ene door de economie op nul te zetten en de andere door de kunst uit te zuiveren.”

Ergens in je boek wordt over het hoofdpersonage verteld dat hij “al die jaren gedooft werd”. Ik had de indruk dat je het over jezelf hebt. Jouw generatie auteurs is wat ondergesneeuwd geraakt door de volgende: Peter Terrin, Yves Petry, Dimitri Verhulst...

“Ik heb weinig inhoudelijke affiniteiten met wat de nieuwe generatie doet. Ik heb de indruk dat ze naar een soort neonaturalisme neigen. Ik heb steeds minder boeken nodig. Soms sta ik voor mijn boekenkast en dan denk ik: geef me het volledige werk van Shakespeare, de

Metamorfosen van Ovidius en de *Ilias* en *Odyssea* van Homeros. Ook fantasy prikkelt me. En ik lees tegenwoordig veel van Stephen King. De manier waarop hij het bovennatuurlijke introduceert in een traditioneel verhaal is interessant. Ik heb destijds in opdracht van de KVS toneelstukken gelezen die er tussen 1880 en 1930 werden opgevoerd. Daar zaten weinig teksten in die nu nog speelbaar zijn. Ik denk dat ik een verklaring gevonden heb. De interface van die tijd was sentimentaliteit. En die past helemaal niet in de ironie die dan weer de interface is van deze tijd. Iedereen wil überhip en cool zijn. We zijn allen kinderen van The Fonz in *Happy Days*.”

De underground heeft u altijd gefascineerd.

“Ik speel soms met de idee om me uit deze realiteit terug te trekken om wat meer diepgang te vinden. De realiteit is zo fucking dwingend en toch zo banaal. Ik heb veel zielsverwanten die buiten de samenleving staan. Als ik zeg dat we collectief anders moeten gaan denken, dan moet ik dat zelf ook doen en contact zoeken met mensen en ideeën die ik vroeger niet kende. Ik voel me tegenwoordig sterk aangetrokken door het sjamanisme; vooral met het streven om het hogere met het lagere te verbinden.”

In het boek zitten ook de werken van de alchemist verscholen. Ook de versmelting tussen man en vrouw; vooral in een huiveringwekkende erotische SM-droomscène.

“Het patriarchale denken in onze samenleving is erg virulent. Er gaan soms jaren, en veel relaties, overheen voor wij, mannen, beseffen dat de vrouwelijke kracht zo intens is. Ik heb soms een halve boekenkast nodig om iets te begrijpen, terwijl mijn vrouw (zangeres Nikkie Van Lierop, ex-Milk Inc., Praga Khan en Lords of Acid) het instinctief aanvoelt.”

Dat spirituele zit toch dieper dan ik dacht. Het slot van je boek – waarin een samenstand van planeten een cruciale rol speelt – deed me denken aan Het Zwarte Licht van Harry Mulisch, ook zo'n alchemist.

“Ik probeer vooral de verwondering in ere te herstellen. Op 6 juni hebben we een Venusovergang meegemaakt. De planeet Venus schuift over de zon en we zien een zwart bolletje. Bij de oude Grieken inter-

preteerde men dat als Venus die een bezoek bracht aan haar zus Persephone in de onderwereld. Ze vonden het een geschenk om tijdens hun leven zo'n overgang mee te maken. Ik vind het jammer dat we dit soort poëzie zijn kwijtgeraakt. We leven in een fucking positivistische monocultuur en verwijten elkaar dan nog eens een gebrek aan realiteitszin.”

Winst is het tweede deel van wat een trilogie moet worden. Wat volgt er nu?

“Het derde boek speelt in '40-'45. De zoon van de hoofdpersoon in *Winst* zal in het verleden reïncarneren en de hoofdpersoon zijn in dit derde deel. *Wil* zal dat boek heten en ik popel om eraan te beginnen.”

Dit interview verscheen op 15 september 2012 in *De Morgen*.

© De Persgroep Publishing

GESPREKKEN, SCHETSEN EN SCHILDERIJEN

ROGER DE NEEF

Gesprekken tussen vrienden verlopen met drukke stilten die aandachtig meeluisteren. Gemeenplaatsen, stemmingsbeelden, een fles goede wijn en een hele vracht woorden die gebalde gebaren of beperkingen zijn, worden door de geprivilegieerde gesprekspartner/luisteraar meestal perfect begrepen.

Bovendien werden de gesprekken tussen Jeroen Olyslaegers en Nick Andrews (1972) niet op band opgenomen maar achteraf door Jeroen vanuit het geheugen gemonteerd en omgewerkt tot een soort brief. Met het oog op een tentoonstelling van werk van Nick werd het strikte briefgeheim verbroken en aangevuld met tekeningen en documenten. De samenwerking werd de tentoonstellingbezoeker ter inzage aangeboden als een fraai boek met natuurlijnen kaft, zowel in een gewone als in een beperkte bibliofiele editie. Wie van beiden de thema's en de gesprekstof vond of aanreikte is niet altijd duidelijk. Wanneer men de drie boeken die tussen september 2009 en september 2013 leest en bekijkt, wordt duidelijk dat de twee protagonisten, gezeten aan een tafel in het atelier, hun specifieke werk met brio deden. Dit wil zeggen: de schrijver schreef en de beeldende kunstenaar tekende of schilderde.

De drie boeken met Engelse titel werden telkens naar aanleiding van een gelijknamige tentoonstelling door de Vrienden van De Zwarte Panter uitgegeven. Ze zijn feilloos onthullend en toch verrassend opgebouwd, meestal als een tweeluik. De tekst van Olyslaegers spiegelt zich vrij, wispelturig én poëtisch in het werk van Nick Andrews dat zich met vereenzaamde luxe, enigszins dreigend ontvouwt tussen de kortsluitingen van nachtelijke kleuren.

Het eerste boek *Wandering Eye* uit 2009 dient zich aan als een reisverslag van Nick Andrews en Jeroen Olyslaegers met inleiding door kunstrecensent Marc Ruyters. Het zijn getekende notities, geschreven schetsen. Een select cahier met scherpe aanzetten en studies van Nick waarbij Jeroen geen bijschriften heeft bedacht maar wel 25 korte

teksten schreef. Via kortaangebonden gebalde anekdoten verwijst hij, voor de vuist weg, naar een hele reeks prominente schilders, schrijvers en vooral plaatsen waar de schilderkunst en literatuur proefondervindelijk uitgeteerd en heruitgevonden werden. Nu zijn ze aanwijsbaar in de geschiedenis van de kunst die als herbronning en mogelijke bedreiging werkt bij het formuleren van telkens gedeeltelijk nieuwe, zelfs strikt persoonlijke inzichten en ervaringen. Reizen dus om even die andere te zijn, om hem vanuit het niets te bekijken en dan achter te laten op een plek die al lang door de onverschillige samenleving tot in de ondergrond is uitgegomd. Deze bizarre vorm van vermeend fetisjisme en jacht op plaatsen die al tijdens het bezoek zelf niet meer bestaan omdat ze geprofaneerd werden, blijven de puurheid en een zekere wijding uitstralen voor de rebelse zoeker/ingewijde die anders is dan een passant of toerist.

Nogmaals, gesprekken tussen nauwe vrienden bestaan uit niet genoeg woorden. Omdat woorden voor de betrokkenen veelal geheugensteuntjes zijn en dus minder belangrijk dan de gemeenschappelijk beleefde ervaringen. Woorden zijn slechts beperkende verwijzingen vol geheimtaal en elementen van malle zinsconstructies die een buitenstaander niet helemaal kan ontcijferen of volgen. Misschien de knoop van de vriendschap? Dit hobbelig, onafgewerkt en wild associatief verloop van ideeën en voorstellingen doet denken aan een autobus die om de tien minuten langs het stadspark rijdt en die men toch moet doen stoppen om op zijn bestemming te geraken.

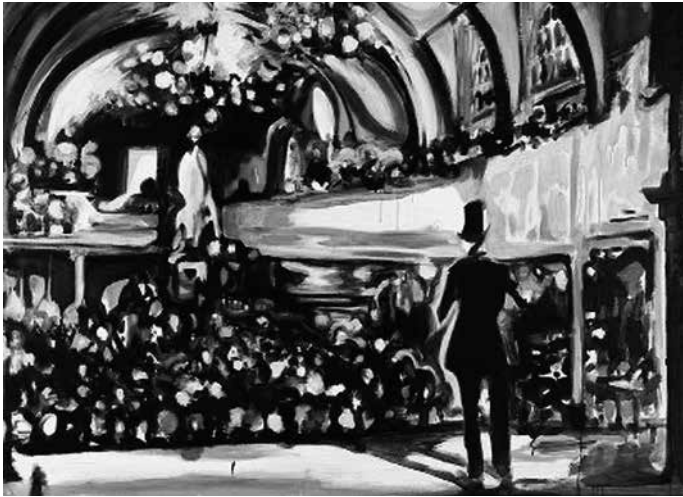
Sacred Themes, een ontmoeting van het kunstenaarsduo schilder Nick Andrews en schrijver Jeroen Olyslaegers verscheen op 10 september 2011 ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling met veel opmerkelijk werk van Nick Andrews in Galerie De Zwarte Panter. De tekst van dit tweede boek, waarvan ook een bibliofiele editie bestaat, werd verlucht met etsen en litho's die het beeld van onze gestroomlijnde maatschappij als noeste bijenkorf via een meeslepende queeste ontworpen of op zijn minst doorprikken. Beide kunstenaars buigen zich in hun werk over de beleving van sacraliteit, boventijdelijkheid en de heroïsche inzet van de mens die aan een vorm van zelfhypnose doet om zijn doel te bereiken.

Niet voor niets schittert de romanticus en 'Bad Boy' Lord Byron, die zich tegen alle conventies, morele en maatschappelijke regels en voorschriften keerde in zijn tijd. Na een zwerftocht, noem het een periode van zelfgekozen ballingschap, door Zwitserland en Italië vertrekt hij in 1823 naar Griekenland om deel te nemen aan de vrijheidsoorlog tegen de Turken. De overwinning zelf maakt hij niet mee want hij sterft aan de gevolgen van moeraskoorts.

Byrons citaat en testament 'But I have lived and have not lived in vain...' komt niet alleen overheersend voor in het boek maar werd door Nick Andrews bezijden de vakantiepersonages van zijn 'Within me', een monumentaal apocalyptisch doek (7,50 m x 2,90 m), als *peinture partagée* in orthodoxe cobrastijl aangebracht.

In hun zoektocht naar sacraliteit buigen de twee betrokken kunstenaars zich over de gelaagdheid van symbolen, wat aanleiding geeft tot de verhalen over waternimf Ondine die als kronkelende rivier, als vruchtwater en alert bewustzijn, via tekeningen wordt opgeroepen. Voorts stelt Olyslaegers dat drie eeuwen van rationeel denken en zoveel eeuwen van jacht op materie onze wereld finaal heeft onttoverd. En terecht merkt hij op dat de zoektocht naar sacraliteit niet mag versmald worden tot het louter spirituele of artistieke: 'Soms denk ik dat het een daad is van fundamenteel maatschappelijk verzet' (met misschien een knipoog naar milieuactivisme?). Sacrale thema's vindt hij in de rurale doeken van Millet waarin tijd wordt gemaakt voor zaaien en ontkiemen en voor het terloops prevelen van een gebed en een vloek.

In Sir Edmund Hillary, die als eerste westerling de Himalaya beklom, ontdekt Jeroen de ambitie. Het is een vorm van zelfdestructie omdat Hillary door de overheersing van de berg ermee samenvalt, erin verdwijnt en versmelt. Ook in de schilderijen van Nick krijgen de landschappen het uitzicht en gezicht van Hillary. Zwervers en zoekers zijn vrijwillige ballingen die, gegrepen door weemoed en dwarsheid, zich uit hun milieu losscheuren en bijvoorbeeld een hang naar oriëntalisme ontwikkelen zoals de Franse negentiende-eeuwse schrijver Pierre Loti. Over de meest subjectieve keuze van kleuren en vooral de obsessie van het blauw in het werk van Andrews, schrijft Olysla-

© Tekening Nick Andrews - Champagne Charlie

gers: “Jij hoeft wit niet met zwart te laten dansen (zoals een schrijver of een dichter doet), jij doet dat met blauw. Blauw wordt verderop in de reis jouw kleur voor de nacht. En jouw blauw van de winter geeft sneeuwblindheid aan. Het landschap spreekt tegen ons. We markeren het bij wijze van antwoord.”

Tenslotte levert de omschrijving van een reeks pseudo ballingoorden zoals de Promenade des Anglais in Nice, waar de rijken na de revolutie van 1917 neerstreken om zich misprijzend als vroege selfies te exposeren tussen hun gekneusde herinneringen, gekoelde champagne en werkende fortuinen, uitstekende doeken op voor Nick Andrews.

Beyond the Scene verscheen op 5 september 2013 als het derde boek. Het is een gesprek met beeld en woord tussen Nick Andrews en schrijver Jeroen Olyslaegers. Opnieuw bedacht Thomas Soete de vormgeving van het boek en van de bibliothele editie. *Beyond the Scene* betekent zoveel als de andere kant van de scene of de tafel waar werkjes werden getekend met oostindische inkt en kleurpotloden. Alles gebeurde op het atelier in de Zeilstraat.

Het eigenlijke boek opent met een brede tekening: een viertal ingekleurde silhouetten van jongeren, juichend en dansend onderweg, door een met zon overgoten landschap met daarin een bruine boom in de etagevorm en op de voorgrond twee lege opengebroke silhouetten waarin respectievelijk schilder Andrews en schrijver Olyslaegers als getuigen/waarnemers incognito hebben plaatsgenomen. Het hele boek draait rond de Griekse god Dionysos. Hij is ontstaan uit het verorberen van het hart van Zegreus door Zeus of door zijn moeder Semele. Het lichaam van Zegreus werd immers, op bevel van de ja-loerse oppergodin Hera, aan stukken gereten. Voorts ook om het thema van verscheuring en hergeboorte. De verschillende versies worden door Olyslaegers samengelegd en soms met elkaar gemengd. Steeds opnieuw staan we als lezer voor een boek zonder paginering, een soort gerichte monoloog gekruid met geleerde uittreksels waarvan de onderdelen verwisselbaar zijn en dus niet noodzakelijk op elkaar dienen te volgen. Het gaat om invallen en ingevingen over wreedheid en genezing. Zo leidt het grote overkoepelende verhaal naar de Duitse schilder Max Beckmann die de samenleving en haar verstikkende razernij zo herkenbaar schilderde als ware het bloedvlekken die op de nagels van onze handen en voeten zijn blijven kleven.

Ook Andrews slaagt in een theatrale, haast tijdloze versmelting van heden, verleden en toekomst in een consumerende, beklemmende beeldtaal die meer overtuigt dan de veelkoppige mythe a priori.

Meermaals staan beiden stil bij het thema 'noodlot' dat bepalend is voor de rechtlijnigheid van de Griekse tragedie. Concreet gaat het ook om werken die Andrews in het ziekenhuis maakte, omringd door een batterij infusen en machines. Samen tasten zij naar de betekenis van Dionysos en daar schrijft Olyslaegers: 'Nu begrijp ik dat het gevecht met de realiteit, net zo goed kan betekenen dat ook een levensbedreigende ziekte transformatie is. Het verscheuren of laten verscheuren van je lijf brengt je misschien – en ik zeg het voorzichtig – juist dichterbij wat Dyonisos betekent. Maar tegelijk is het onpeilbaar en net zo goed: verbeelding.' Voorts wordt de cartesische dualiteit geest/stof met citaten uit het werk van William Blake nogmaals overwonnen onder meer via de vriendschap.

Nick Andrews schildert op briljante wijze herinneringen van anderen meestal vanuit het eigen geheugen. Hij heeft in zijn schilderijen een voorkeur ontwikkeld voor gladde pompeuze architecturen, voor exotische onbruikbare zwembaden die doorschijnende spiegels en valkuilen zijn, voor uitgeleefde ballrooms, speelzalen als decor die hun receptief en feestelijk karakter met schetterende en uitbundige kleuren belijden. Echozalen van leegte en eenzaamheid. Je herkent er de gemaskeerde genodigden in bijtende kleuren en verwoestend rood. Ook een hele reeks feestvierders zonder gezicht als vormelijk aangeklede ledenpoppen die lijdzaam hun hippe formules en aangeleerde clichés op de stemvork van geld en goud als het anagram van dood, blijven spellen.

Ik denk dat Andrews de voorbije jaren genoeg steden heeft verkend en bezocht waarvan hij de opbouw of afbraak, de kakofonie van kreten en kleuren, de opdringerige densiteit van mensen, schaduwen, metro's en voertuigen flitsend kan neerzetten op het doek in beweging. Daartoe heeft hij enkel maar zijn ogen te volgen, zijn borstels na te schilderen. Hij heeft de uitbeelding van de Griekse mythologie niet langer nodig want er zit genoeg 'instant mythography' in wat hij het tekenblok of doek toevertrouwt. Hij doet dat met de vereenzaamde mensen die hij ontmoet, met kleuren die onder stroom staan en hallucinerend werken. Zijn werk kan zich nu reeds meten met de gecondenseerde en onbeschermd drukte van zijn Amerikaanse collega/tijdgenoot Tom Christopher. Ondertussen heeft hij bewezen dat je de oude mythe niet moet aankleden met concreet aanwijsbare voorbeelden.

Wellicht is de queeste van beide kunstenaars een voorwendsel. Ze geeft ons inzicht, niet alleen in de mechanismen van de wreedheid maar hopelijk in strategieën om via schoonheid en inzicht aan de komende water- en voedseloorlogen te ontkomen.

Roger de Neef is dichter, kunstcritikus en hofmeester van het Arkkomitee

BIOBIBLIOGRAFIE
JEROEN OLYSLAEGERS
(°Mortsel, 1967)

- Studies Germaanse Filologie, UFSIA/UIA 1985-1989
- Dokumentatiecentrum Louis Paul Boon Antwerpen 1989-1992
- Vertoog & Literatuur Antwerpen 1993
- Voltijds auteur vanaf 1993
- Radiocolumn Klara vanaf 1994
- Centrum voor Beeldcultuur 1994-1997
- Filmrecensent Humo 1996-1997
- Studio Brussel Columnist 1997-1998
- VPRO & IKON Columnist 1998-1999
- Winterfestival 'De Nachten' Antwerpen De Singel 1998-2000
- Tijdschriftbijdragen in *Menzo, Yang, Dietsche Warande & Belfort, AS-Andere Sinema, Millennium, Sample, De Vlaamse Gids, Maatstaf*

Bibliografie

- *Navel* (1994) – Kritik Leuven
- Verhalenbundel *Il faut manger* (1996) – Houtekiet Antwerpen
- *Open gelijk een mond* (1999) – Prometheus Antwerpen
- *Wij* (2009) – Meulenhoff|Manteau Antwerpen
- *Winst* (2012) – De Bezige Bij Antwerpen
- *Toekomstsproken* (2013) – Provincie Vlaams Brabant Leuven
verzameling sproken voor volwassenen samen met auteurs:
Annelies Verbeke, Dimitri Leue, Peter Verhelst en Yves Petry)
- (in voorbereiding) – *Wil* (derde deel van de www-trilogie,
speelt zich af in wo II)

Theaterproducties

- *Een bron a well awel/muzak for peacekeepers*, Stuc 1996-1997
– regie, tekst, concept
- *De gebeurtenissen*, Villanella 1997-1998 – concept, tekst

- *Disco Pigs*, Koninklijke Vlaamse Schouwburg KVS 1999-2000/2000-2001 – vertaling
- *De invreter*, Theater Zuidpool 2000-2001/2001-2002 – tekst
- *Glamor is undead*, Galacticamendum 2001-2002 – acteur, concept
- *Diep in de aarde, dieper in uw gat*, Koninklijke Vlaamse Schouwburg KVS Publiekstheater 2001-2002 – tekst
- *In het lot gevallen*, Koninklijke Vlaamse Schouwburg KVS 2002-2003/2004-2005 – bewerking, acteur
- *OverlopeR /Xlarge Medium Small*, Theater Zuidpool 2002-2003 – auteur
- *Mood on the go*, Het Toneelhuis 2003-2004 – tekst
- *Hoe ver het is van hier*, 't Arsenaal 2005-2006 – vertaling
- *Uw darmen: een marktonderzoek*, NTGent 2006-2007- tekst
- *Don Quichot en zijn ijzeren wil*, Theater Artemis, Den Bosch 2007 – tekst
- *Wolfskers*, Toneelhuis, de Filmfabriek, LOD 2007-2008 – bewerking van Joeri Arabov en Aleksandr Sokoerov voor operatheater. Opvoeringen op het Festival van Avignon juli 2008 (regie Guy Cassiers)
- *Woeste hoogten, rusteloze zielen*, gebaseerd op “Woeste Hoogten” van Emily Brontë, Theater Artemis, Den Bosch 2009 – bewerking
- *Prometheus Landscape II*, Troubleyn Jan Fabre, internationale tournee 2010 – tekst: ‘I am the all-giver’
- *Bloedmooi en zielsongelukkig*, Theater Artemis, Den Bosch 2013 – tekst

Kunstboeken bij De Zwarte Panter, Antwerpen

- 2009 *Wandering Eye* (met Nick Andrews)
- 2011 *Sacred Themes* (met Nick Andrews)
- 2013 *Beyond the Scene* (met Nick Andrews)

Filmproducties

- Scenario “Bar Gitanes”; kortfilm van Kaat Beels. 2007

- Scenario “Eendracht maakt macht”; satirisch fictieproject met regisseur Harry Kümel over de koningskwesitie en de Belgische regering in ballingschap tijdens de Tweede Wereldoorlog. 2007-2009. Produktiesubsidie geweigerd door VAF

Andere

- 2008: Voor deBuren: Radioboek #59 *God straft snel*
- 2012-13: Jeroen Olyslaegers & Occupy Antwerpen: *Armoede in A: nie mé maa, nie mé ongs*
- 2014: Tournee met Joost Vandecasteele van 18 maart tot 5 april: 32ste aflevering van *Geletterde Mensen*, een produktie van Behoud de Begeerte
- (in voorbereiding) 2015: 24u-theatermarathon voor Jan Fabre

CLARA BLIJFT HET DOEN

LUKAS DE VOS

Op 9 maart is Clara Haesaert 90 geworden. Amper 90. Want wie haar inzet volgt voor jonge dichters, voor de waarde van poëzie, voor de opwaardering van kunst in haar maatschappelijke kontekst, ziet een jonge geest in een nog immer klein, maar krachtig lichaam. Ze heeft niets van haar gedrevenheid verloren sinds ze mee *De Middagen van de Poëzie* (1949), kunstblad *De Meridiaan* (1950) en kunstencentrum *Taptoe* (1955) oprichtte. Later volgde nog het Haikoecentrum in Overijse, en trad ze toe tot het Arkkomitee.

Kort geleden heeft Clara haar zielsgenoot, haar toeverlaat (die haar ooit, letterlijk en figuurlijk, uit de brand redde), haar man verloren, Gentil, die onvermoeibaar Cobra en de Situationisten bleef promoten. Zij krijgt alle steun van haar zoon Hugo. Maar ook haar vele vrienden en vriendinnen laten zich niet onbetuigd. Een verdiend en gepland huldeboek is op de valreep bij Epo afgevoerd. Onterecht. Maar haar viering in het Brusselse letterenhuis Passaporta is niet ongemerkt voorbijgegaan. Hoe zou het kunnen ook, voor een suffragette van het eerste uur? Doorbrak zij niet al vroeg, net als Maria Rosseels in *De Standaard*, die schutkring van provincialisme en katholicisme, van onderdanigheid en minachting?

Vijf straffe madammen hebben ons oudste lid van het Arkkomitee gegeven waar ze recht op had. Respekt voor haar vrijgevochtenheid, van Paula Semer. Hulde voor haar sociaal engagement door Lydia Deveen. Bewondering voor haar dichtkunst door Chris Lomme. Haar belang voor de jeugdliteratuur door Majo De Saedeleer. En namens de PEN-klub belichtte Ingrid Van der Veken haar internationale bekommernis. Ingrid schreef haar ook een brief zoals alleen echte vriendinnen dat kunnen. Hij volgt hier.

Ad Multos Annos, Clara. Namens het voltallige Arkkomitee.

LIEVE CLARA
INGRID VAN DER VEKEN

Het zouden woorden uit het vuistje worden, maar wetend hoe dierbaar het geschreven woord jou is, wil ik dat er bij deze gelegenheid toch aan toevoegen.

Er is iets met jou, Clara. Iets wat mij altijd een blij gevoel geeft als ik jou zie. Dat je mij uitnodigde als een van de sprekers op je goste verjaardag, doet mij hopen dat dat een klein beetje wederkerig is. Waar ik dan nog blijer van word – en zo kunnen we nog een eindje doorgaan. Laten we dat vooral doen, dierbare Clara. Nog een heel eind, nog vele jaren.

Veelal laat ik die blijheid over mij heen waaien en geniet ik ervan, nu jij 90 wordt wil ik er even bij stilstaan. Natuurlijk heeft ze te maken met gemeenschappelijke herinneringen: weet je nog? Maar meer nog met gewoonweg graag vertoeven in jouw immer opgewekt en positief gezelschap. En bovenal met waardering, Clara, zeer veel waardering, voor wie jij bent en wat jij doet.

Ik leerde je kennen in de Adviescommissie Letteren, toen voorgezeten door Marcel Janssens, in al zijn minzaamheid. En ja, daar zaten best wat ego's rond die tafel, stijfhoofden met een eigen maatschappelijke visie en een eigen literaire canon. Maar altijd werd er, na soms heftige debatten, een eerbaar vergelijk gevonden. Dat kon dus, en dat was een deugddoende leerschool.

Later hoorde ik welk een vreselijke krabbenmand zo een commissie net zo goed kon zijn. Bij elk van die verhalen voelde ik opluchting omdat ik er geen deel meer van uitmaakte. Het heeft, dat durf ik eerlijk te bekennen, mijn latere weigeringen in de hand gewerkt. Mij was het te doen om de letteren, niet om het krabbengevecht. Jou ook, zeker weten.

Dat maakte het ook zo fijn je later opnieuw te ontmoeten, nu als collega in de jury voor de Arkprijs van het Vrije Woord. Dat woord, dat ons zo dierbaar is, en dat we ook altijd in de schoot van PEN hebben verdedigd. Ook bij de deliberatie van die Arkprijsjury zijn de discussies behoorlijk pittig, maar het zijn wel discussies die ertoe doen. Soms denk ik: dit is ook literatuur, dit verbaal schermen. De

Nederlandse krant NRC heeft daar een term voor: slijpsteen voor de geest.

Die geest van jou, Clara, daar wil ik het even over hebben. Omdat hij zo groot is, in de diepte en in de breedte. Een geest met een onwaarschijnlijk referentiekader aan kennis en ervaring. Een die altijd open staat voor wat anders en nieuw is. En die daardoor jong blijft, eeuwig jong. Clara Haesaert, jij bent in je eentje een mentaal fitnesscentrum.

En dat ben je met oneindig veel toewijding en overtuigingskracht. Er is niets, behalve bekrompenheid, waar jij je niet voor wil inzetten. Wel zijn er een paar dingen, waar je dat extra voor wil doen. Vrouwen, of literatuur, bij voorbeeld.

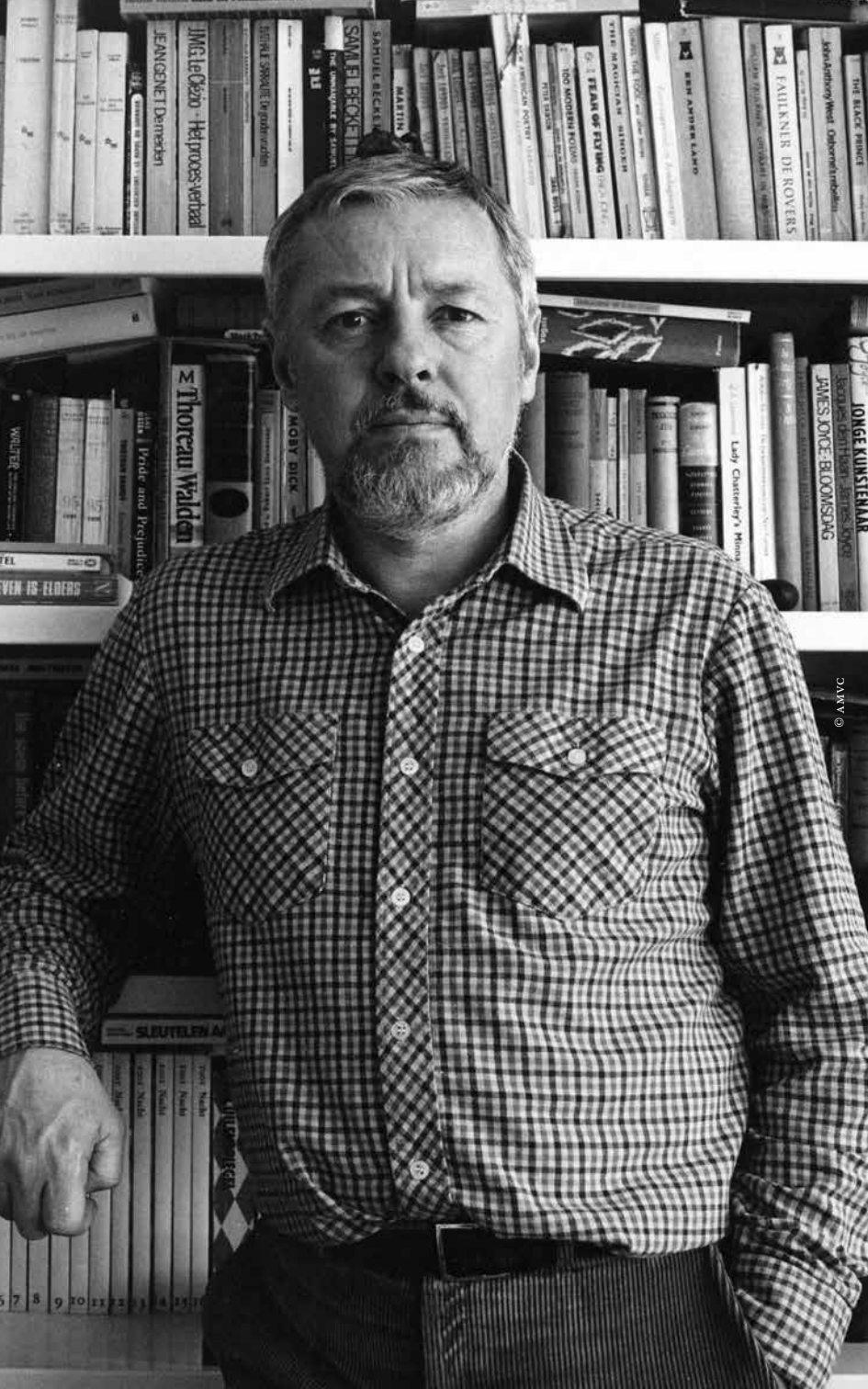
Kunnen we daar niets aan doen? Of: kunnen we daar niets tegen doen? Hoe vaak heb ik je dat niet horen vragen, altijd klaar om aan de slag te gaan. Met warmte en liefde voor wat die inzet waard maakte. Of uit eerlijke, maar nooit gratuite verontwaardiging.

Jij had, jij hebt een mening, Clara. Laat daar geen misverstand over bestaan. Maar een mening hebben is wat anders dan met je vuist op tafel slaan. Er onomwonden voor uitkomen is niet hetzelfde als jezelf op de voorgrond plaatsen. Ze verdedigen staat niet haaks op kunnen leven met veelvuldige en soms botsende meningen. Lieve Clara, kan jij een pak politici van vandaag niet even voordoen hoe jij dat doet? Wat zouden we daar allemaal beter van worden.

Waar, beste Clara, heb jij je allemaal niet voor ingezet? En niet, nooit tot eigen eer en glorie. Dat had je kunnen doen, misschien had je dat een beetje meer moeten doen. Want de zeldzame keren dat ik spijt in je stem hoorde, was het omdat je zo hard had geijverd voor een goede zaak die het talent van anderen diende, dat er voor je eigen talent weinig tijd overbleef.

Dat mag dan geen les in literair management zijn, in humaniteit is het er wel een. En wees gerust, Clara, je vele talenten staan geboekstaafd, ze worden hier vandaag gehoord. En wij luisteren, naar de dichteres met de al te schaarse uren, naar de minnares van de letteren die zichzelf vergat, naar de mens die velen tot voorbeeld strekt. Naar 90 rijke jaren.

Met heel veel respect en heel veel genegenheid,

JAMES JOYCE - Het proces-verbaal
JEAN GENET - Drameën

SAMUEL BECKETT
The Unconscious by Samuel
MARTIN

THE MEDICINER - HERRMANN
6 - 2 - TEALAN OF FUDING
100 - WOMEN KNOW

FAULKNER DE ROVERS
BEN AYERS LAAR

Thorau Walden
WILHELM

MOBY DICK

Lady Chatterley's Lover

JAMES JOYCE - BLOOMSDAY
LONGE KUNSTENAR

SLUTTEREN

5 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

EEN BANGE, MAAR DAPPERE MAN
HUGO RAES (1929-2013)
LUKAS DE VOS

Hugo Raes was een hypochonder, daar had niemand twijfels over. Dat had alles vandoen met zijn vermeende tekorten. Hij was klein, had een beperkte opleiding, zwalpte wat doelloos tussen potentiële broodheren, van liberalen naar socialisten. Maar Raes kon verdomd goed schrijven. En hij was een fidele, zij het soms zeurderige man.

Al te vaak wordt vergeten dat Hugo met Mulisch en Claus tot de heilige drievuldigheid van de moderne literatuur behoorde in de jaren zestig. Hij is de enige die afgevallen is. Dat heeft te maken met uitgeverpolitiek, maar ook met zijn tomeloze ambitie. Hij wou zich meten met zijn concurrenten. Maar Claus had de epische zwier in zijn vingers en een natuurlijke, overmatig zelfverzekerde charme. Mulisch werd door de kongsi van Amsterdamse (pseudo-)intelligent-sia vrijwel onbevraagd op handen gedragen, en gedroeg zich daar ook naar, nuffig, zelfbewierokend, zeker van een gediensstige achterban. Beiden waren ook beslagen in diverse letterkundige vormen, romans, poëzie, toneel, zelfs aanzetten tot beschouwende literatuur.

Raes kende helaas zijn eigen beperkingen niet, en vloog te dicht bij de zon. Kracht ontstaat maar door de eigen kunde en eigen vaardigheden optimaal uit te buiten. Daarin is hij door zijn uitgevers te vaak bedrogen. Raes was, én blijft, de grootste en meest pregnante kortverhalenschrijver uit het Nederlandse taalgebied. Niemand heeft hem ooit geëvenaard in de gevatte stijl van Amerikaanse vervreemding en direktheid, die hij, niet onlogisch in een tijd van rock-and-roll en nieuwe zakelijkheid, van no-nonsense, de beat generation en science fiction, zich als vanzelf eigen maakte. Niemand haalt het nivo van zijn ontregelende verhalen uit *Een Tijdelijk Monument* (1962), *Links van de Helikopterlijn* (1957), *Explosie* (1972), of *Bankroet van een Charmeur* (1967).

Wie Raes' belangrijkste romans leest, van het erotische *Hemel en Dier* (1964) of het introspektieve *De Vadsige Koningen* (1961), tot vooral de compilatiefantasieën *De Lotgevallen* (1968), *Reizigers in de Anti-Tijd* (1971), *Het Smaràn* (1972) en *De Verwoesting van Hyperion*

(1978), zoals ze horen gelezen te worden, als een los samenhangende vertelling, als een door William Burroughs gesynthetiseerde cut-up montage, als een *patchwork* van wilde dromen en nachtmerries, begrijpt dat Raes meer betekent dan de technisch goed onderlegde romanschrijver. Raes is destructie. Raes is uiteenvallen. Raes is een stoot adrenaline. Raes is de wanhoop vlees geworden.

Hugo Raes kon die stormloop van visioenen niet in een geordend pakket samenbrengen, daartoe ontbeerde hij de intellectuele greep op zijn materie of het monnikengeduld van de skribent. Aan zijn hartstocht is hij ten onder gegaan. Maar ondanks de angst voor verdwijning, ondanks zichzelf, ondanks alle teleurstellingen, misprijzen en veronachtzaming, is hij groot gebleven in zijn zelfovertuiging. Hij koos voor de stap over de laatste grens. Hij wist zich gesteund door de mensen die hem lief hadden, Marie-Thérèse, Siegfried en Karina, zijn trouwe vrienden van de Ark naar wier goedkeuring en schouderklopjes hij smachtte. We hebben hem die te weinig gegeven. Want een man die verkoopsmatig afgeserveerd wordt heeft een verend opvangnet nodig, en dat is hem te vaak ontzegd gebleven.

Daarom verdient Hugo Raes een volledige herwaardering. Een erkenning als de cowboy van de Vlaamse letteren, als de grondlegger van de wetenschappelijke dystopie, als de gangmaker van het "andere schrijven". Hugo was meer dan een waardevol medewerker van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift* en het Arkkomitee dat hij mee hielp stichten. Hij was het knagend geweten van al wat er misliep. En wij hebben dat te weinig willen horen. Het is om die reden verheffend de brieven te lezen die hij wisselde met Anais Nin. Als zij Hugo hoog kon inschatten, waarom waren wij dan te klein om daarin mee te gaan? Naijver? Nee, denk ik, eerder slordigheid. Die door het onderzoek van Diane 's Heeren hopelijk voor een stuk ongedaan wordt gemaakt.

LOST IN TRANSLATION?
"I DO WISH I COULD READ YOUR WRITING"
ANAÏS NIN EN HUGO RAES
DIANE 'S HEEREN

1607 ½ Silver Lake Boulevard, Los Angeles 26. California

Dear Hugo: One of the loveliest afternoons we had was with you in Antwerp. It is one I like to remember, and our only regret was having so little time. I like more time, leisure, and that is the handicap of a voyage with commitments [sic]. Next time I want to be free. I liked so much your enthusiasm, your camera eyes, your curiosity and I do wish I could read your writing.

Zo begint de brief die Anaïs Nin in juli 1960 bij haar terugkeer in New York aan Hugo Raes schreef. Een korte Europese promotiereis had Nin en haar echtgenoot, de bankier Hugo Guiler, naar Brussel gebracht. Bij het afscheid van haar neef Gilbert Chase, die cultureel attaché bij de Amerikaanse ambassade was, las Nin voor uit eigen werk en werden er korte films van de experimentele filmmaker Ian Hugo (alias Hugo Guiler) vertoond. De aangename namiddag waar Nin het in haar brief over heeft, vond plaats in de marge van dit bezoek. Hugo Raes nam het echtpaar Guiler-Nin mee voor een tochtje door Antwerpen en het Antwerpse schipperskwartier dat werd afgesloten met een etentje bij Raes thuis.

De transatlantische correspondentie tussen Anaïs Nin (1903-1977) en Hugo Raes (1929) begint in de late jaren vijftig. Op dat moment heeft Raes twee dichtbundels en een bundel korte verhalen op zijn naam staan. Hij is erg geïnteresseerd in de hedendaagse Amerikaanse literatuur en publiceert in verschillende bladen artikelen, onder meer over Saul Bellow en over de beat generation. Nin zorgt ervoor dat Raes haar in Vlaanderen bijna onvindbare boeken te pakken krijgt en brengt ook het volgens haar onderschatte werk van schrijvers als Anna Kavan, Djuna Barnes en Daisy Aldan onder de aandacht van de enthousiaste Vlaming. Door de correspondentie met Nin krijgt Raes een ruimer beeld van de literaire *scene* en tegelijk rechtstreeks

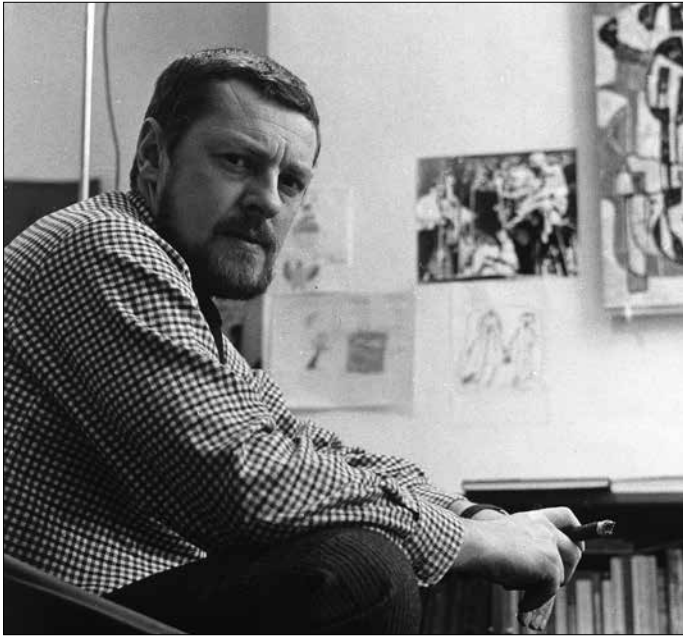
verslag over de alledaagse Amerikaanse samenleving, zoals in een brief van 25 juni 1960:

Summer in New York, when everybody runs away from it, is wonderful. An airconditioned apartment – an airplane view from 14th floor – big windows open on skyscrapers. Not too much going on – Walk in the Village at night – becoming rougher because there is tension between Italian gangs and Negroes who come from uptown because they are welcomed by artists – they come to play jazz too – It is a violent country – Behind the new development of our house is the Tramp and Hobo land (clochards) but so sinister and dark – not like the gentle street you showed us, the prostitutes sewing!

Voor het literaire werk van Anaïs Nin is er eind jaren vijftig buiten een kleine kring liefhebbers niet veel belangstelling. Nin stelt alles in het werk om een uitgever te vinden voor haar verhalen en romans, maar ziet zich bij herhaling verplicht om deze in eigen beheer te publiceren. Ruime erkenning krijgt de schrijfster vanaf 1966 dankzij de publicatie van haar *Diary*, een artistieke bewerking van het dagboek dat ze sinds haar jeugd bijhoudt. De zeven delen van de *Diaries* beslaan de periode 1931-1974 en geven een inzicht in haar ontwikkeling als vrouw en schrijver. Vooral haar relaas over haar woelige leven in het Parijse artistieke milieu van de jaren 1920-1930 en haar relatie met Henry Miller spreken tot de verbeelding.

In 1959 betekent het contact met een jonge en gedreven schrijver-recensent voor Nin echter een uitgelezen kans om in Europa ruimere bekendheid te krijgen. Raes zal niet alleen artikelen over haar werk schrijven, maar vindt Uitgeverij Ontwikkeling ook bereid de distributie van haar werk in Vlaanderen op zich te nemen. Op 10 augustus van dat jaar schrijft hij haar:

*The manager is willing to distribute avant-garde (they just began publishing young modern poets etc. and are planning to distribute Henry Miller and other maudits) but, without taking risks. That is why they asked me to propose to you the following:
“that they be the exclusive agents for the Flemish part of*

© Jos Polak, AMVC

Belgium, where the firm will distribute your work.

“to do this they should have more or less 50% per book, but they will pay the shipping costs

“that they be allowed to pay you every two months for the books that were sold during that period.

Nin is ook geïnteresseerd in het werk van haar correspondent en vraagt hem om een bijdrage voor het deels Franstalige, deels Engeltalige tijdschrift *Two Cities*, dat ze samen met de Mauritiaanse auteur Jean Fanchette uitgeeft. In zijn antwoord van 17 april 1959 is Raes duidelijk onder de indruk van dit verzoek:

It is very kind of you inviting me to submit something for Two Cities. Although it will be difficult to stand up against such giants as You and Henry Miller, of whom I am also a great

admirer, and Lawrence Durrell and Richard Aldington. I'll send you three short stories translated into English by a friend of mine who read all your books – another coincidence (I only learned this last night).

Anais Nin raadt Raes ook aan om een goede agent in de Verenigde Staten te zoeken – toentertijd een buitenissig idee voor een Vlaamse auteur. Raes vraagt zich af wat de rol van zo'n agent precies is en of zoiets duur is. Nin brengt hem in contact met haar eigen agent Gunther Stuhlmann en legt uit dat een agent probeert om het werk van een auteur bij een uitgever te plaatsen en 10 procent ontvangt bij ondertekening van een contract. Raes stuurt herhaaldelijk door vrienden vertaalde verhalen op aan Nin en Stuhlmann, maar de kwaliteit van de vertaling laat te wensen over, zo blijkt in een brief van Nin uit 1959:

I'm so sorry about the translations. I'm afraid Gunther Stuhlmann feels the same way and therefore [is] unable to show them around – My experience is that translation is an art not a science and exact knowledge of the language is not enough. What gives writing its individuality is rhythm, and color etc. all intangibles.

Raes zendt haar ook een pakketje met zijn boeken. Nin kan ze weliswaar niet lezen, maar is er toch heel blij mee – hoewel haar onvermogen haar ook frustreert. Niet alleen wil ze haar correspondent beter leren kennen via zijn werk, ze wil ook graag iets doen om hem in Amerika te introduceren. In 1961 is Raes druk aan het werk aan zijn eerste roman, *De vadsige koningen*. Nin is blij voor haar collega-auteur als ze verneemt dat het boek binnenkort zal verschijnen:

I'm so glad your novel is coming out! I'm going to have to learn Flemish or Dutch. No, I'm sure it will be translated.

In afwachting van een vertaling zoekt ze alvast een manier om toch minstens een indruk te krijgen van Raes' boek, dat hij haar had opgestuurd. In Californië – Nin woont afwisselend in New York en Los Angeles – heeft ze Antwerpse burens aan wie ze de roman in mei of juni 1962 geeft om aan haar voor te lezen:

Not knowing anyone else I took it to two Antwerp old ladies, one a nurse, one a masseuse who gives me massage when my back gets askew from too much housework – They read the book aloud – very shocked – I couldn't tell – It sounded like your own personal Millerite world – it sounded fascinating – but the old ladies were not the right fil conducteur.

Nin bleef hopen op een ideale vertaler voor Raes' werk. Tevergeefs. In het omvangrijke archief-Raes, dat in mei 2007 aan het Letterenhuis werd overgedragen, zit weliswaar een uitgebreid pakket Engelse vertalingen – maar uiteindelijk werd niet één van zijn boeken in het Engels gepubliceerd. Verder dan enkele verhalen in een bloemlezing kwam het niet.

De in het archief-Raes bewaarde correspondentie bestaat uit 23 brieven van Anaïs Nin en doorslagen van 17 brieven die Hugo Raes haar tussen 1959 en 1964 schreef.

In haar gepubliceerde *Diaries* spreekt Nin twee keer over Hugo Raes, in de herfst van 1959:

A long article about my work by Hugo Raes, a Belgian writer, in October issue of the Vlaamse Gids. Books translated into Dutch, Ladders to Fire and Under a Glass Bell.

I recommend Anna Kavan to my very active Belgian critic, Hugo Raes: Anna Kavan, William Goyen, Isabel Bolton, Maude Hutchins, Djuna Barnes. He writes to Anna Kavan, and she answers Asylum Pieces is out of print. He can't find any of the books except Djuna Barnes' Nightwood.

Diane 's Heeren is wetenschappelijk medewerkster van het Letterenhuis (AMVC)

DE ARKPRIJS
EEN TRADITIE VAN VRIJHEID

1951	Christine D'Haen	Gedichten
1952	Hugo Claus	De Metsiers
1953	Maurice D'Haese	De Heilige Gramschap
1954	Frans Goddemaere	Nola
1955	Jos de Haes	Gedaanten
1956	Frans De Bruyn	Tekens in Steen
1957	Albert Bontridder	Dood Hout
1958	Ivo Michiels	Het Afscheid
1959	Libera Carlier	Action Station – Go!
1960	Ward Ruyslinck	De Madonna met de Bul
1961	Hugues C. Pernath	Het Masker Man
1962	Georges Hebbelinck	De Journalist
1963	Paul Snoek	Richelieu
1964	Daniël Robberechts	Zesmaal
1965	Willy Roggeman	Blues voor Glazen Blazers
1966	Astère M. Dhondt	God in Vlaanderen
1967	Jef Geeraerts	De Troglodieten
1968	C.C. Krijgelmans	Homunculi
1969	Patrick Conrad	Mercantile Marine
		Engineering
1970	Roger Van de Velde	Recht op Antwoord
1971	Eddy van Vliet	Columbus Tevergeefs
1972	Marcel van Maele	Ik ruik Mensenvlees
		Zei de Reus
1973	Rob Goswin	Vanitas Vanitas
1974	Fernand Auwera	Zelfportret met
		Gesloten Ogen
1975	Internationale Nieuwe Scène	Mistero Buffo
1976	Leonard Nolens	Twee Vormen van Zwijgen
1977	Freddy de Vree	Steden en Sentimenten
1978	Roger M.J. de Neef	Gestorven Getal
1979	Frans Boenders	Denken in Tweespraak
1980	Lucienne Stassaert	Parfait Amour

1981	Robbe De Hert	Filmoeuvre
1982	Maurice De Wilde	De Nieuwe Orde
1983	Bert Van Hoorick	In Tegenstroom
1984	Leo Pleysier	Kop in Kas
1985	Daniel Buyle	BRT-journalistiek
1986	Tone Brulin	Toneelwerk
1987	De Morgen / Paul Goossens	Journalistiek
1988	Leo Apostel	Wijsgerig werk
1989	Stefaan Hertmans	Poëtisch werk
1990	André De Beul	Politieke Moed
1991	Frie Leysen	Tien jaar deSingel
1992	Paula d'Hondt	Migrantenbeleid
1993	Jan Blommaert & Jef Verschueren	Het Belgische Migrantendebat
1994	Gal	Grafisch werk
1995	Tom Lanoye	Maten en Gewichten
1996	Gie van den Berghe	Getuigen
1997	Wannes Van de Velde	Muzikaal oeuvre
1998	Pjeroo Roobjee	Artistiek oeuvre
1999	Sophie De Schaepdrijver	De Grote Oorlog
2000	Zak	Cartoons
2001	Ludo Abicht	Intelligente Emotie
2002	Pol Hoste	De Lucht naar Mirabel
2003	Wim Distelmans	Euthanasiewet
2004	Rik Pinxten	De Artistieke Samenleving
2005	Christine Van Broeckhoven	Verdediging van de Rede
2006	Marleen Temmerman	Onrust in de Onderbuik
2007	vzw Roma	Sociaal-Kultureel veldwerk
2008	David Van Reybrouck	Missie
2009	Luc Huyse	Politieke Sociologie
2010	Geert Buelens	Europa! Europa!
2011	Philippe Van Parijs	Politieke Filosofie
2012	Peter Holvoet-Hanssen	De Reis naar Inframundo
2013	Paul De Grauwe	Economics of Monetary Union
2014	Jeroen Olyslaegers	Winst

STICHTING
ARKCOMITÉ VAN HET VRIJE WOORD

STICHTER VAN HET NIEUW VLAAMS TIJDSCHRIFT

EN STICHTER VAN DE ARKPRIJS

Herman Teirlinck (1879-1967)

LEDEN-STICHTERS VAN HET GENOOTSCHAP

Lukas De Vos, Henri-Floris Jespers, Julien Weverbergh,
Willy Calewaert (†), Walter Debrock (†), Marc Galle (†),
Herman Liebaers (†), Maurits Naessens (†), Hugo Raes (†)
Willy Vaerewijck (†), Karel Van Miert (†), Eddy van Vliet (†)

DIRECTEURS VAN HET NIEUW VLAAMS TIJDSCHRIFT

Herman Teirlinck (1946-1967), Julien Kuypers (1967), Willy
Vaerewijck (bestuurder, 1968-1978), Ivo Michiels (1979-1983)

EREVOORZITTERS

Walter Debrock (†), Michel Oukhow (†), Raymond Detrez

DAGELIJKS BESTUUR

Lukas De Vos, voorzitter; Raymond Detrez, erevoorzitter;
Adriaan Raemdonck, secretaris; Tony Meesdom, bestuurslid;
Liesbet Walckiers, verslaggeefster; Roger de Neef, hofmeester

WERKENDE LEDEN

Joseph Asselbergh, Eddy Borms, Jos Borré, Sigrid Bousset,
Inge Braeckman, Daniël Buyle, Roger M.J. De Neef, Herman
De Prins, Jan De Zutter, Tarek Fraihi, Clara Haesaert, Marc
Holthof, Yamila Idrissi, Jef Lambrecht, Jean-Pierre Rondas,
Pjeroo Roobjee, Ludo Stynen, Yves T'Sjoen, Claire Van
Damme, Ingrid Van der Veken, Leen Van Dijck, David van
Reybrouck, Julien Weverbergh

ZETEL EN SECRETARIAAT

Hoogstraat 70-72, 2000 Antwerpen

© 03 233 13 45 | FAX 03 231 38 12 | galerie@dezwartepanter.be

